

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»
Факультет соціології і права
Кафедра соціології

Реєстраційний № _____

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри
_____ Кутуєв П.В.
(підпис)
“ ___ ” _____ 20__ р.

Дипломна робота
освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст»

з напрямку підготовки (спеціальності) 7.13010201 «Соціальна робота»

на тему: **Державна сімейна політика у вирішенні проблеми соціального сирітства**

Виконав (-ла): студент (-ка) 5 курсу, групи _____ СР-41с
(шифр групи)

Воронич Юлія Вікторівна
(прізвище, ім'я, по батькові) _____
(підпис)

Керівник к. філос. наук, доцент Пиголенко І.В.
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) _____
(підпис)

Консультант Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях,
ст..викл. Арламов О.Ю.
(назва розділу) (посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище, ініціали) _____
(підпис)

Рецензент доцент кафедри теорії та практики управління,
к. н. з держ. управ. Цимбаленко Я. Ю.
(посада, науковий ступінь, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали) _____
(підпис)

Засвідчую, що у цій дипломній роботі немає
запозичень з праць інших авторів без
відповідних посилань.

Студент _____
(підпис)

Київ – 2015 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА.....	8
1.1. СОЦІАЛЬНЕ СИРІТСТВО: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ.....	8
1.2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ ТА ВІТЧИЗНЯНОЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ З ПИТАНЬ СИРІТСТВА	15
1.3. БЛАГОДІЙНІ ФОНДИ ЯК НАДАВАЧІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ.....	23
1.4. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ СИРІТ, ЩО ВИХОВУЮТЬСЯ В ДЕРЖАВНИХ ЗАКЛАДАХ ОПІКИ	29
РОЗДІЛ 2. АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	36
2.1. ФОРМИ ЗАКЛАДІВ ТИМЧАСОВОГО ПЕРЕБУВАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ	36
2.2. ПРИЙОМНА СІМ'Я ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ФОРМА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ	45
2.3. ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ ЯК ВДАЛА ЗАМІНА ЗАКЛАДАМ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ.	53
2.4. ДЕРЖАВНІ ЗАКЛАДИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ.....	59
РОЗДІЛ 3. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	63
3.1. ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ТА ОХОРОНА ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДІВ	64
3.2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕКИ У ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ.....	66
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Актуальність теми дипломної роботи. Кожен період наукового вивчення проблем сім'ї має свої особливості. Сьогодні звернення до зазначеної теми пов'язане з такими проблемами як: високий рівень сирітства, як соціального так і біологічного, дитяча безпритульність, зокрема, поширення дитячої злочинності.

Сім'я та батьківський дім стають гарантами стабільності і надійності у світі, повному щоденних змін. Сім'ї належить пріоритетне місце в процесі формування і розвитку особистості з самого її народження. Вона є першим вихователем, передає знання, традиції, формує цінності, навички. Однак сьогодні, в сучасних умовах нестабільної країни, багато які сім'ї не змогли адаптуватися і сформувати захисні механізми для себе та своїх близьких. Знизився виховний потенціал, погіршився моральний, психологічний клімат не тільки сімей, а й усього суспільства загалом. Матеріальні труднощі сімей, руйнування етичних та моральних норм, соціальних зв'язків, все більша кількість дітей із вродженими патологіями – все це призвело до зниження рівня захисту дітей та до загострення такої актуальною проблеми, як соціальне сирітство.

Соціальне сирітство можна назвати відносно новою проблемою українського населення. Поява цього явища говорить про кризу інституту сім'ї, нездатність її протистояти соціальним, економічним і політичним змінам.

Одним із негативних наслідків даної проблеми є її вплив на процес соціалізації дитини та поява деструктивних проявів в її поведінці.

Соціальні сироти – це соціально-демографічна група дітей, які мають родину, але залишились без піклування батьків з соціальних, економічних, психологічних, педагогічних та інших причин. Та незважаючи на успішне вирішення багатьох завдань, розширення меж людських можливостей, масштаби такої проблеми як соціальне сирітство не зменшуються, а навпаки,

зростають. Цей феномен набуває різноманітного вигляду та нових форм. Визначити шлях подолання даної проблеми є основною задачею державної сімейної політики України.

Відомо, що проблема сирітства існує в кожній країні і, звичайно ж, залишається проблемою будь-якого суспільства в цілому. Проте у кожному суспільстві шляхи її подолання (оскільки остаточно вирішити проблему сирітства нереально) різні за формою і змістом. Це залежить від соціально-економічного розвитку, економічного становища, політичного устрою тощо.

Одним із завдань будь-якої держави та суспільства є здійснення права дитини на виховання в сім'ї. Ці права зафіксовані в міжнародних документах (Конвенція ООН про права дитини[15], Декларація прав дитини[2], Всесвітня декларація про забезпечення виживання захисту і розвитку дітей[1] та ін.) та в законодавчих актах кожної держави.

Стаття 1 Конституції проголошує: «Україна проголошується соціальною державою»[17]. З цього слідує, що наша держава повинна піклуватися про розвиток дітей, піклуватися про громадян, які там проживають. Отже, вона в першу чергу має прикладати всі зусилля до того, щоб підтримати сім'ї, в яких негаразди, залишити дитину в родині й запобігти її передачі на виховання в державний заклад, порушуючи тим самим її право на виховання в сім'ї. А для цього необхідно створити оптимальні умови для існування даного інституту в нашій країні.

Створення оптимальних умов для підтримки соціально незахищених дітей є одним з найважливіших завдань сьогодення, яке полягає не в ізоляції знедолених дітей від соціуму, а в їх інтеграції в соціум через пріоритетність в соціальній політиці саме сімейних форм допомоги дітям-сиротам.

Таким чином, основну причину соціального сирітства потрібно шукати в сімейному оточенні дитини. Проте проблеми сім'ї, яка проживає у соціально-економічно та політично нестабільній країні, потрібно вирішувати на державному рівні.

Також говорячи про проблеми сирітства (неважливо соціального чи біологічного), ми зіштовхуємося з проблемою виховання дітей, позбавлених батьківської домівки, опіки та, найголовніше, любові. В наші дні ще існує застаріла система утримання дітей в закладах інтернатного типу від якої вже відмовилися майже всі провідні країни. Наприклад, у Великій Британії прийомні сім'ї – це найпоширеніша форма виховання дітей. Інтернатів практично немає. Деякі з них існують у вигляді невеликих шкіл для дітей, що зазнали психологічних травм або для тимчасового перебування. Можливо, для нашої країни це дивно, але дітям, що стали сиротами відразу ж знаходять нову сім'ю, і вони не затримуються в спеціалізованих закладах. В Німеччині функціонують будинки-інтернати, проте вони більш ніж відрізняються від вітчизняних. У кожному будинку проживає до 15 дітей, у кожного з яких є своя кімната (максимум вдвох в одній кімнаті) та 4 вихователі. Також незалежно від того є якість фізичні вади у дитини чи ні вона навчається в звичайній школі разом з іншими. І через це є соціально-адаптованою, на відміну від наших дітей, яких намагаються відсторонити від всього світу, якщо в них певні проблеми зі здоров'ям.

Отже, наша країна повинна прагнути як мінімум - покращити умови проживання в закладах інтернатного типу, або ще краще – поступово відступати від цієї форми виховання, замінюючи її на інші, що не завдають такої шкоди дитині. Та перш за все необхідно вирішувати проблему, виходячи з першопричин її появи. Тобто державна політика має спрямувати максимум зусиль на те, щоб зберегти благополуччя в сім'ї та допомагати їй з вирішенням труднощів.

Стан наукової розробленості проблеми. Проблема соціального сирітства має комплексний характер та знаходить своє відображення в цілому ряді психологічних (Л. Вейланде, Є.Волянська, Н.Іванова, Л.Оліференко), соціально-педагогічних (Л.Артюшкіна, Л.Буніна, М.Галагузова, М.Лукашевич, І.Мигович, Ж.Петрочко), соціологічних (О.Балакірева, Л.Волинець, О.Коваленко, І.Осіпова, Л.Філіппова), економічних (Є.Рибинський, В.Бочарова,

М.Лазутова), правових (С.Бандура, В.Кройтор, В.Євко, Л.Пірог, А.Полянничко), державно-управлінських (О.Антонова-Турченко, А.Бобришева, Л.Волинець, О.Гетта, І.Іванова, Н.Комарова, І.Пеша, Т.Сіротченко, О.Топоркова) дослідженнях. Також деякі аспекти соціального сирітства як суспільної проблеми описано у працях науковців як Коваленко, Красножон, Чернета, Івлєва тощо.

Отже, **метою** даної роботи є дослідження державної сімейної політики щодо проблем соціального і біологічного сирітства та дослідження умов виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Визначена мета обумовила такі **завдання**:

- проаналізувати вітчизняні інформаційні джерела з питання соціального сирітства;
- проаналізувати положення державної політики щодо соціального сирітства;
- проаналізувати положення державної політики щодо установ, де виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;
- розглянути основні благодійні фонди України, що займаються проблемами дітей-сиріт;
- розкрити основні причини утворення такої соціально-демографічної групи як соціальні сироти, виходячи з аналізу інформаційних джерел та державної сімейної політики;
- розглянути умови виховання та проживання сиріт.

Об'єктом дослідження є соціальне сирітство.

Предметом дослідження виступає державна сімейна політика щодо проблем соціального сирітства.

Методи дослідження: аналіз, синтез, дедукція, індукція, моделювання, а також контент-аналіз документів, статистичне обґрунтування основних положень.

Новизна одержаних результатів.

В даній роботі однією з причин явища як соціального так і біологічного сирітства є воєнні дії на сході країни. У першому розділі розглянуті благодійні фонди, діяльність яких направлена на допомогу таким дітям. Також описана реакція швидка реакція та програми фондів щодо цих подій.

Теоретична та практична цінність роботи. Теоретичне значення дипломної роботи полягає у систематизації наукових положень з проблеми, сформованих вітчизняними та зарубіжними аналітиками, аналізі різних підходів до розв'язання існуючої проблеми, формулюванні авторських висновків та рекомендацій, роблячи акцент на соціальній стороні проблеми відношення сучасного суспільства до дітей, які попали в скрутне становище через невідповідальність та байдужість батьків до своїх неповнолітніх дітей.

Практичне значення дипломної роботи полягає у можливості використання результатів проведеного аналізу для визначення причин негативного ставлення батьків до власних дітей; у виявленні ролі та участі держави в неблагополучних сім'ях та вдосконаленні системи соціальної роботи.

Структура роботи. Дана робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА

1.1. Соціальне сирітство: підходи до визначення поняття

Сім'я завжди відіграла і на даний момент відіграє найважливішу роль в соціумі. Це система різноманітних зв'язків, наприклад таких як: шлюбні, психологічні, родинні, господарсько-правові тощо. Сім'я виступає найважливішим соціальним інститутом, так як вона відтворює людину не лише як біологічну істоту, а й як істоту соціальну – громадянина. Саме при взаємодії з таким агентом, як сім'я (найпершим агентом) відбувається процес інтеграції індивіда в суспільство, іншими словами – (первинна) соціалізація. Батьківське виховання та його результати визначають особистість та її подальше життя.

Перш ніж розкрити поняття «соціальне сирітство» та його основні характеристики, необхідно проаналізувати першопричини даного явища. Для цього необхідно заглибитися в історію соціології сім'ї.

Сім'я, як і все інше, не залишалася незмінною з тих пір, як виникла. Історично вона пройшла великий та складний шлях розвитку. Американський соціолог Дж. Голдторп виділив декілька етапів розвитку сімей, які згадує в своїй роботі Лукашевич М.П.

1-й етап: сім'я у дохристиянському суспільстві (з домінацією парної сім'ї, пізніх шлюбів, великою кількістю самотніх людей).

2-й етап: сім'я в християнському суспільстві (з великим впливом церкви на сімейне життя і шлюб, заборонаю шлюбів між кровними родичами, з добровільним вступом до шлюбу, практичною неможливістю розлучень, заборонаю абортів тощо).

3-й етап: сім'я в індустріальному суспільстві (з початком промислової революції в XVIII ст. відбувається і перша революція в сімейному житті: зниження віку вступу до шлюбу, збільшення народжуваності, значне поширення жіночої праці, дозвіл розлучень за судовим рішенням тощо).

4-й (сучасний) етап: друга революція в сімейному житті. Цей етап не тільки вніс радикальні зміни в роль сім'ї у суспільстві, її мету, а й поставив під загрозу її існування[40, С. 149]. Адже в наш час ми можемо спостерігати економічну незалежність жінок. Важко зустріти дівчину або жінку, яка б лише займалась домашнім господарством та вихованням дітей, як було кілька десятиліть років тому. Жінки прагнуть бути більш самостійними та незалежними в економічному плані, на рівні з чоловіками приймати рішення щодо бюджету сім'ї.

Еволюція поглядів на сексуальну мораль та винахід контрацептивних засобів – ще дві підстави для того, що роль сім'ї у суспільстві недооцінена в наш час. Про це свідчить «сексуальна революція з послабленням соціального контролю, зростанням анонімності сексуальної поведінки, збереженням секретності позашлюбних зв'язків, діяльності широкої мережі ЗМІ, які проголошують вільне статеве кохання мало не основним мірилом цивілізованості сучасних чоловіків і жінок, зміною загального ставлення суспільства до сексуальної поведінки з тенденцією пом'якшення традиційних уявлень про дозволене та недозволене тощо»[40].

Можна помітити, що всі ці обставини є загальними та типовими для сучасного цивілізованого світу. Згідно цього можна розглянути подальший розвиток такого соціального інституту як сім'я та зробити акценти на проблемах, які нас і цікавлять:

- збільшення кількості розлучень;
- збільшення кількості неповних сімей і дітей, народжених поза шлюбом;
- зменшення середньої тривалості шлюбу;
- відкладення часу вступу до шлюбу;
- проживання подружніх пар без оформлення шлюбу;
- зменшення розмірів сім'ї і народжуваності дітей з подальшим старінням населення та його депопуляцію;
- збільшення кількості самотніх людей, які не одружуються;

- зменшення кількості повторних шлюбів тощо [40, С. 150].

Отже, можна зробити висновок, що саме через другу революцію в сімейному житті суспільство докорінно змінилося і, в більшості випадків, не на краще. Саме після цих змін поступово виникає поняття «соціальне сирітство», яке зараз буде розглянуто детальніше.

Сирота – дитина, яка тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням внаслідок втрати батьків, а також дитина, яка не може з певних причин чи власних інтересів залишатися в сімейному оточенні і потребує захисту та допомоги з боку держави [30].

Виходячи з цього, сирітство – соціальне явище, що характеризує стан дитини, яка тимчасово чи постійно перебуває поза сімейним оточенням внаслідок втрати батьків, а також стан дитини, коли вона не може з певних причин чи власних інтересів залишатися в сімейному оточенні і потребує захисту та допомоги з боку держави.

Сирітство буває двох видів. Біологічне і соціальне. Біологічні сироти – діти, які втратили обох батьків. Соціальні сироти – діти, які є сиротами при живих батьках [36, С. 817].

Згідно деяких досліджень, соціальним сирітством називають такий стан дитини, коли вона, знаходячись при живих батьках та в так званій офіційній сім'ї, не отримує необхідної опіки, виховання, емоційної підтримки від батьків [38].

Також, в окремих публікаціях соціальними сиротами називають особливу соціально-демографічну групу дітей, які внаслідок соціальних, економічних та морально-психологічних причин залишилися сиротами при живих батьках, що призводить до зростання кількості дітей, позбавлених сімейного оточення[39].

Як при біологічному сирітстві так і при соціальному порушуються дуже важливі права дитини на сімейне виховання, що в подальшому призводить до порушення її розвитку та психологічного стану. Проте якщо з біологічним сирітством боротися на державному рівні неправильно і це не було б раціональним, то у випадку із сирітством соціальним – тут майже все в руках у

держави. Адже економічна, політична ситуації в країні напряду віддзеркалюються в одному з базових інститутів держави – сімейному.

На сьогоднішній день в Україні до соціальних сиріт відносять такі групи неповнолітніх як:

- Безпритульні діти – діти, які не мають постійного місця проживання у зв'язку із втратою батьків, асоціальними формами поведінки дорослих в сім'ї;
- Діти, яких вигнали з дому батьки;
- Бездоглядні діти – діти, які мають певне місце проживання, але вимушені перебувати на вулиці в результаті матеріальної неспроможності опікунів (родичів, бабусь, дідусів), психічних розладів батьків, байдужого ставлення останніх до виховання дітей;
- Діти-втікачі із виховних установ – діти, які зазнали психологічного, фізичного, сексуального насильства в закладах інтернатного типу та притулках;
- Діти-втікачі з зовні благополучних сімей – діти з високим рівнем конфліктності, патохарактерологічними особливостями, відхиленнями у психологічному та особистісному розвитку;
- Діти, які за своїми психологічними ознаками схильні до постійного перебування на вулиці – діти, позбавлені систематичного батьківського піклування; аутсайтери шкільних колективів;
- Діти з яскраво вираженими ознаками важковиховуваності, діти з діагнозом дромоманія – схильність до бродяжництва та подорожування [44, С. 22].

Отже, ми можемо впевнитися в тому, що правильне функціонування інституту сім'ї є більш ніж необхідним для суспільства, так як саме в ньому відбувається первинна соціалізація дитини.

Соціалізація є процесом в ході якого людина здобуває якості, котрі необхідні їй для життєдіяльності в соціумі, а саме: соціальне спілкування, соціальне пізнання, практичне пізнання соціальних ролей, функцій, норм, прав,

обов'язків тощо. О. Сахаров відмічав, що «протягом періоду становлення свідомості, волі та характеру, саме сім'ї належить у процесі виховання основна, провідна роль»[48, С. 61].

Це явище спостерігається не тільки в нашій країні, а й багатьох зарубіжних. Його неможливо викоринити.

Проте, одним із завдань дипломної роботи є розробка рекомендацій щодо максимального усунення проблеми соціального сирітства. Для цього необхідно розглянути причини даного явища.

Узагальнивши отримані дані з різних джерел інформації, можна виділити такі причини соціального сирітства:

- низький матеріальний рівень життя багатьох сімей, безробіття обох чи одного з батьків;
- зайнятість батьків «човниковим бізнесом», що вимагає частоті і довготривалої відсутності батьків;
- відсутність постійного житла (малозабезпечені сім'ї продають житла для забезпечення засобів існування, заздалегідь виписуючи дітей та залишаючи їх без даху над головою);
- асоціальний спосіб життя одного або обох батьків (пияцтво наркоманія, проституція, участь у протизаконній діяльності);
- примушення дітей до жебрацтва з боку дорослих членів родини;
- різноманітні форми насильства над дітьми в сім'ї та державних закладах опіки;
- послаблення функцій державних установ, покликаних займатися вихованням та навчанням дітей;
- погіршення умов утримання дітей у державних закладах;
- зменшення кількості кризових сімей;
- алкоголізація та наркоманізація населення;
- послаблення моральної відповідальності батьків за виховання дітей[36].

Щодо статистичних даних, то в Україні приблизно 92 тисячі дітей сиріт, у 80% з яких є живі батьки, котрі від них відмовились самі або були позбавлені

батьківського піклування. Станом на початок 2014 року, згідно даних Міністерства соціальної політики України більш ніж 75 тисяч українських дітей-сиріт виховувалися у родичів, в прийомних сім'ях чи будинках сімейного типу. Проте близько 18 тисяч все ж таки потрапили до інтернатів та дитячих будинків. Щодо статистичних даних по кожній області, то найбільша кількість дітей-сиріт в Донецькій, Дніпропетровській та Одеській областях (9,9; 9,3; 6,4 тисячі відповідно). Найменша в Чернівецькій та Тернопільській (по 1,2 тисячі). Детальніше з рис 1.1 (за допомоги Незалежного Бюро Новин та за даними Державної служби статистики України).

Рис 1.1. Статистичні показники кількості дітей-сиріт в Україні

Не дивно, що й кількість усиновлених дітей в цих областях пропорційна попереднім даним. За останній 2014 рік в Тернопільській області не було усиновлено ні однієї дитини, в Чернівецькій лише 4 дитини. А в Донецькій, Дніпропетровській та Одеській – 73, 42 та 54 відповідно.

З іншими статистичними даними можна ознайомитися в Таблиці 1.1.

Таблиця 1.1
Кількісні показники усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (на 25.04.2014 р.)

Регіон	Всього усиновлено дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, протягом звітної періоду за рішенням судових органів					
	всього дітей	до року	1-2 роки	3-5 років	6-10 років	11-17 років
АРК*	15	1	1	5	2	6
Вінницька	15	0	4	7	2	2
Волинська	6	1	5	0	0	0
Дніпр-вська	42	14	15	4	2	7
Донецька	73	18	20	13	14	8
Житомирська	16	1	7	5	2	1
Закарпатська	17	1	9	3	4	0
Запорізька	27	6	5	4	4	8
Ів-Франківська	4	1	1	2	0	0
Київська	38	9	2	9	5	13
Кіровоградська	19	1	0	3	3	12
Луганська	28	7	10	5	0	6
Львівська	8	4	0	3	1	0
Миколаївська	16	4	3	6	1	2
Одеська	54	9	13	7	8	17
Полтавська	8	4	2	1	0	1
Рівненська	6	3	3	0	0	0
Сумська	2	1	0	1	0	0
Тернопільська	0	0	0	0	0	0
Харківська	46	11	16	11	4	4
Херсонська	10	2	6	1	1	0
Хмельницька	7	1	3	2	1	0
Черкаська	10	3	3	1	1	2
Чернівецька	4	2	1	0	0	1
Чернігівська	7	0	5	2	0	0
м. Київ	16	9	4	2	1	0
м. Севастополь*	8	2	2	3	1	0
ВСЬОГО:	502	115	140	100	57	90

Таким чином, можна зробити висновок, що явище соціального сирітства в більшій мірі залежить від держави та її сімейної політики, від економічної та політичної стабільності в країні. Прикладом виступають події, що відбуваються на сьогоднішній день в державі. Значна частина громадян зі сходу переїздила до інших областей. З цього виходить, що постійного місця роботи в них немає. Деякі направили дітей до родичів з інших областей, а самі лишилися на небезпечній території. Багато громадян (не лише Донецької та Луганської областей) змушені мігрувати задля заробітку, лишивши дітей на бабусь та дідусів тощо. І ці дії не що інше як реакція на події в державі, її економічне, політичне становище та ставлення до громадян.

1.2. Аналіз міжнародної та вітчизняної законодавчої бази з питань сирітства

Соціальне сирітство – проблема масштабна та актуальна на сьогодні. Розглядаючи причини появи даного явища необхідно звернути увагу на два критерії: внутрішній та зовнішній. Внутрішні причини появи соціального сирітства криються в самій сім'ї, і обумовлюються внутрішніми сімейними негараздами та проблемами. Зовнішні ж причини закладені в державі та залежать від соціально-економічних умов. Всі проблеми, що виникають в сім'ї є об'єктивними та напряду залежать від держави. До таких причин належать економічна нестабільність, інфляція, безробіття, бідність тощо. Всі ці негаразди держави негативно впливають на батьків та виховання ними дітей. Зовнішні причини можуть перетворитися на внутрішні. Наприклад, втрата роботи може перетворитися на проблему алкоголізму в сім'ї[52].

Неспроможність держави у вирішенні даної проблеми криється в тому, що вона(державна) націлена на усунення наслідків проблеми, а не усунення причини цієї проблеми. Держава дещо як намагається допомогти дітям-

сиротам, забуваючи про інші нестабільні сім'ї, яким треба вже допомагати, не допускаючи такої проблеми.

Також в Україні все ще зменшується загальна кількість дітей, проте збільшується кількість дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування. Все це відбувається через зазначені вище внутрішні та зовнішні причини та сприяє порушенню одного з найважливіших прав дитини – зростати та виховуватись у сімейному оточенні. Не можна не помітити, що обрана державою система виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування не показала себе з позитивної сторони, отже необхідні кардинальні зміни і в цьому напрямку. Виходячи з цього, соціальна політика держави має бути націлена на прийняття відповідної нормативно-правової бази щодо системи захисту соціальних сиріт та визначення їх правового статусу.

Чернета С.Ю. у своїй статті «Соціальне сирітство як соціально-правова проблема» влучно поділив нормативно-правову базу щодо соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

1) Документи, що стосуються безпритульних дітей та дітей-сиріт.

а. Вітчизняні: Положення про дитячий будинок сімейного типу²⁰, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України; Закон України «Про органи і служби у справах неповнолітніх»[8]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків»[22]; Постанова Кабінету Міністрів України «Питання центру по усиновленню дітей при міністерстві освіти України»[19].

Правовий статус «дитина-сирота» та «дитина, позбавлена батьківського піклування» визначається у Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»[7]. Постанова Кабінету Міністрів України «Про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків» свідчить про те, що кращою з форм виховання дітей є будинок сімейного типу.

б. Міжнародні: Європейська конвенція про усиновлення 2008р., Конвенція про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення, 1993 р.[34]

2) Документи, які визначають межі прав дітей в Україні в цілому:

а. Вітчизняні: Конституція України[17]; Національна програма «Діти України»[18]; Закон України «Про освіту»[9]; Закон України «Про охорону дитинства»[11], Сімейний кодекс України[25]. Згідно Конституції України, стаття 46: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх». Згідно статті 52: «Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, що позбавлені батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує та підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей»[17]. Вперше поняття «суспільне сирітство» було у Національній програмі «Діти України». У вступі до Програми було згадано про таку проблему, як соціальне сирітство. Проте далі воно не згадується. Висвітлена інформація, що стосується основних заходів щодо забезпечення виконання програм, серед яких можна знайти такі: «Розробити та здійснити заходи щодо профілактики дитячої бездоглядності й правопорушень, допомоги неповнолітнім у налагодженні родинних і громадських стосунків, їх правової та психологічної підтримки»(з 1996 р.); «Розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції про розширення форм підтримки сімей, які взяли на себе виховання дітей-сиріт, які залишилися без піклування батьків(1997 р.); «Розробити процедуру і механізм розгляду скарг дітей на жорстоке поводження з ними, насилля та знущання над ними в сім'ї та за її межами»(1997 р.)[18].

б. Міжнародні: Декларація прав дитини[2], Конвенція про права дитини; всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей[15]. В Конвенції ООН про права дитини вказано, що для гармонійного та повного розвитку дитині краще зростати в сімейному оточенні. Цей документ також вказує, що саме держава повинна надавати необхідну допомогу дітям, позбавлених сімейного оточення.

3) Документи, які регулюють соціальну сферу діяльності установ та організацій:

а. Вітчизняні: Закон України «Про благодійництво та благодійні організації»[6]; Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні від 15 грудня 1992 року №2859[3]; Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»[13].

б. Міжнародні: Європейська конвенція про здійснення прав дітей[4], Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей[16].

Також часто можна спостерігати втечі з державних закладів опіки над дітьми. Це говорить про погіршення умов перебування дітей в закладах, як з матеріальної сторони так і зі сторони виховання та створення належних психолого-педагогічних умов для їх виховання. Часто це результат конфлікту між вихователем та вихованцем. Проте недостатньо якісну опіку надають і в сім'ях де лише бабуся та дідусь. Люди досить похилого віку не здатні повноцінно займатися розвитком дитини, її вихованням.

Основні положення щодо влаштування дітей, які не можуть виховуватися у власній сім'ї за певних обставин, наприклад, смерть батьків, асоціальна поведінка членів сім'ї тощо, містяться у Сімейному кодексі України. У статті 61 цього Кодексу говориться, що «основною умовою сімейного виховання дитини визначає пріоритетність її інтересів, якщо ця умова порушується, батьки можуть бути позбавлені батьківських прав, що встановлюються у судовому порядку. В цьому випадку інтереси дитини захищають органи опіки та піклування»[25, ст. 61].

Цей же Кодекс передбачає такі форми утримання та виховання дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей-сиріт:

- усиновлення (удочеріння);
- передача під опіку (піклування);
- виховання в сім'ях громадян України;
- повне державне утримання у навчально-виховних закладах.

Усиновлення – одна з найсприятливіших форм виховання для дитини. Щодо правових нюансів, то така дитина повністю прирівнюється до рідної і відповідно має рідну сім'ю. Питанням усиновлення займаються відділи освіти. Спочатку органи піклування отримують інформацію про дитину, що залишилася без сім'ї, потім вони проводять обстеження, перевіряючи факт відсутності батьків та забезпечують їй тимчасове влаштування до вирішення всіх питань. Керівники закладу, де тимчасово перебуває дитина, протягом тижня з того моменту, коли їм стало відомо, що вона лишилася без піклування батьків, повідомляють про це відділи освіти.

Опіка устанавлюється над дітьми, які не досягли 15 років. Піклування над дітьми віком 15-18 років[25, ст. 243].

В Україні також функціонує державна система соціально-виховних інститутів. Ці інститути забезпечують нормальні умови життєдіяльності дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в залежності від їхнього віку та стану здоров'я. Вони підпорядковуються Міністерству освіти і науки України, Міністерству охорони здоров'я України, Міністерству соціальної політики України.

Не можна оминати Указ Президента України «Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року». Указ був створений в 2012 році Віктором Януковичем. Метою Стратегії є «створення належних умов для забезпечення реалізації права кожної дитини на виховання в сім'ї, запобігання поширенню соціального сирітства»[28].

Для досягнення мети поставлені такі завдання як:

- удосконалення діяльності органів опіки та піклування з профілактики соціального сирітства, надання сім'ям з дітьми якісних соціальних послуг, спрямованих на підтримку виховної функції сім'ї;
- розроблення та затвердження порядку замовлення органами опіки та піклування соціальних послуг для дітей і сімей з дітьми, що надаються спеціалізованими закладами та установами, громадськими організаціями;

- внесення в установленому порядку змін до Законів України «Про соціальні послуги», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» щодо запровадження обов'язковості соціального супроводу сімей, в яких батьки порушують права дитини;
- удосконалення механізму взаємодії місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей, соціального супроводу сімей, які виховують дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- розроблення та затвердження порядку взаємодії суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в процесі виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування, сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, надання послуг та забезпечення соціального супроводу таких дітей і сімей;
- удосконалення порядку розгляду судами справ щодо відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав, щодо позбавлення батьківських прав та поновлення у батьківських правах;
- залучення підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності та господарювання до надання соціальних, реабілітаційних послуг дітям та сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, запровадження механізму соціального замовлення у цій сфері;
- формування толерантного ставлення суспільства до дітей та сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, запобігання різним формам дискримінації таких дітей і сімей;
- впровадження нових соціальних технологій, спрямованих на раннє виявлення сімей з дітьми, які перебувають в складних життєвих обставинах, виховання відповідального батьківства, запобігання випадкам відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав;
- підвищення якості соціальних послуг, що надаються суб'єктами соціальної роботи дітям та сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах;

- затвердження державних стандартів надання соціальних послуг дітям, сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, залежно від причин виникнення таких обставин;
- запровадження соціальних послуг для батьків, діти яких перебувають на вихованні в інтернатних закладах, з метою створення умов для повернення дитини на виховання батькам;
- запровадження соціальних послуг для дітей з підготовки їх до повернення в біологічну сім'ю після тривалого перебування у інтернатному закладі;
- запровадження соціальних послуг для сімей з дітьми, в яких триває процес розлучення батьків, вирішується спір між матір'ю та батьком щодо місця проживання дітей, участі у їх вихованні;
- забезпечення соціального супроводу батьків, які з певних причин (через тривалу хворобу, інвалідність, малозабезпеченість, безробіття тощо) не можуть належним чином утримувати та доглядати за дитиною, сімей з дітьми, де є члени сім'ї з особливими потребами, а також соціального супроводу дітей, батьки яких є трудовими мігрантами;
- забезпечення соціального супроводу батьків, у яких діти відібрані без позбавлення батьківських прав, а також батьків, які позбавлені батьківських прав і мають намір звернутися до суду з позовом про поновлення батьківських прав (якщо їх діти не усиновлені), з метою створення умов для відновлення виховної функції сім'ї та повернення дитини на виховання батькам;
- удосконалення процедур здійснення соціального супроводу сімей з дітьми та одиноких матерів, які мають намір залишити дитину в пологовому будинку або іншому закладі охорони здоров'я;
- забезпечення надання дітям-інвалідам, дітям з особливими потребами широкого спектру соціальних освітніх та медичних послуг за місцем проживання та послуг у реабілітаційних установах відповідно до індивідуальних програм реабілітації таких дітей;

- забезпечення соціального супроводу осіб із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з метою захисту житлових прав таких осіб, надання їм соціальної підтримки в період працевлаштування, створення сім'ї та виховання власних дітей;

- розроблення та затвердження стандартів соціального супроводу сімей, в яких виховуються усиновлені, прийомні діти, діти-вихованці та діти, які перебувають під опікою;

- удосконалення форм і методів добору та підготовки кандидатів в усиновлювачі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки, батьки-вихователі, взаємодобору сім'ї та дитини, підвищення виховного потенціалу таких сімей;

- забезпечення інформування населення про види соціальних послуг і допомог, які надаються суб'єктами соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю;

- удосконалення системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців із соціальної роботи стосовно надання соціальних послуг у сфері захисту прав дітей, підтримки сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах;

- удосконалення державної статистичної звітності щодо забезпечення прав дитини та підтримки сім'ї в частині розширення кількості державних статистичних спостережень, вдосконалення їх форм чи періодичності надання статистичної звітності, зокрема статистики соціальних послуг[28].

Згідно четвертого розділу, реалізація Стратегії забезпечить ефективну діяльність щодо раннього виявлення сімей, які входять до групи ризику, забезпечить надання якісних соціальних послуг дітям та сім'ям з дітьми, що перебувають у скрутному становищі, зменшить кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в інтернатах.

Отже, держава повинна створювати ефективні умови для функціонування системи захисту дітей та їх прав. Адже феномен сирітства має досить багато юридичних наслідків: порушуються права дитини на сімейне виховання, що проголошується Конвенцією ООН про права дитини. Тому діяльність держави

вкрай необхідна та має бути спрямована та створення форм виховання, які хоча б певною мірою компенсували відсутність сім'ї. Так як все одно замінити сімейне оточення дитині все одно не вдасться.

1.3. Благодійні фонди як надавачі соціальних послуг

В Україні весь соціальний захист населення та соціальні інтереси людей тримаються на благодійництві. Існує безліч благодійних фондів, багато з яких є міжнародними. Саме завдяки ним у більшості випадків і надається допомога дитині, сім'ї, пенсіонеру, хворому тощо.

Існують благодійні фонди, які спеціалізуються на одній категорії населення, також є й інші, різносторонні. Кожен фонд запроваджує певні програми, націлені на усунення тих чи інших проблем тієї чи іншої категорії населення.

Найвідомішим та найпопулярнішим благодійним фондом в Україні є фонд Ріната Ахметова «Розвиток України». Цей фонд був заснований у 2005 році і на меті має участь в усуненні соціальних проблем українського суспільства[60]. Досить багато уваги працівники фонду націлюють саме на проблему сирітства. Назва цього напрямку – «Тепло сім'ї». З реалізованих проектів можна виокремити «Багатодітні родини», суть якого полягає в тому, щоб покращити умови проживання сімей, в яких виховується 10 і більше дітей. У цьому проекті взяли участь 44 сім'ї. В результаті було придбано 26 нових будинків, добудовано та відремонтовано 16 та заново побудовано ще два. На реалізацію цього проекту було витрачено 19,5 мільйонів гривень. Ще один проект – «Родина для дитини». Реалізується з травня 2011 по січень 2016 року. Він полягає в тому, щоб «знизити чисельність дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської турботи, в інтернатних умовах Дніпропетровської області щорічно на 20% за рахунок усиновлення і влаштування дітей у сімейні форми виховання»[60]. Переглянувши Таблицю 1, ми можемо впевнитися в тому, що

цей проект поступово реалізовується, так як процент усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в цій області дещо в рази більших ніж в переважній більшості. Згідно програми, передбачається закриття до 80% закладів інтернатного типу до 2020 року. На даний момент вже почалось реформування дитячого будинку «Сім'я» в Центр підтримки сімей та дітей «Добре вдома», створено 27 ДБСТ, багатьом сім'ям була надана матеріальна допомога. Постійно триває навчання прийомних батьків та спеціалістів соціальних служб. Наступний проект – Всеукраїнський портал «Сирітству – ні!». Мета цього проекту – забезпечити право кожної дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківської опіки, на виховання в сім'ї; надавати підтримку (юридичну, психологічну, соціальну) сім'ям, які хочуть взяти у свою родину дитину; сприяти створенню прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу»[60]. Найдієвішим кроком цієї програми було створення всеукраїнського порталу з національного всиновлення, зайшовши на який можна ознайомитися з дітьми, які потребують домівки та дізнатися загальну інформацію про них. Також було створено 39 ДБСТ в Донецькій, Дніпропетровській, Луганській, Львівській, Кіровоградській, Херсонській областях, у м. Києві – та Криму.

Наступний проект – «Технології профілактики соціального сирітства» у Донецькій, Дніпропетровській та Харківській областях. Згідно даного проекту проводяться такі роботи, як:

- навчання соціальних працівників новим методам роботи з сім'єю, орієнтованої на зниження кількості позбавлень батьківських прав; зниження чисельності дітей, які потрапляють до установ без позбавлення батьків батьківських прав або за заявою батьків і т. д., на різних стадіях життєвих обставин для недопущення вилучення дитини з сім'ї;
- підвищення якості соціальних послуг, які надаються соціальними працівниками дітям та сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО);

- тиражування апробованих технологій надання соціальних послуг для дітей та сімей в СЖО[60].

Проект «Збережемо дитині родину», який запроваджений у 2010 році має пряме відношення до теми даної дипломної роботи, так як він спрямований на зниження чисельності дітей, що позбавлені батьківського піклування на 30% шляхом роботи з родинами, що опинилися в скрутній ситуації. Є мінус в цієї програми і досить вагомий. Вона розрахована лише на м. Донецьк. Програма передбачає роботу з жінками, що мають наміри відмовитися від своєї новонародженої дитини, яка полягає не лише у матеріальній допомозі, але й в психологічній. Маму переконують в тому, що вона не повинна лишати дитину й без проблем справитися з усіма труднощами. Також часто психологічні роботи проводяться з родичами матері, які в свою чергу можуть бути проти цієї дитини з ряду причин таких як, наприклад, неповноліття матері, або припущення, що вона не в змозі виховувати маля.

Ще одним напрямком даної програми є робота з сім'ями, що опинилися в складній життєвій ситуації. Проте важливим моментом і умовою надаваної допомоги є те, що дитині в цій сім'ї не має нічого шкодити, нести загрозу.

Важко для дітей-сиріт дається адаптація в світі поза стінами інтернату. Частіше за все, вони задля здобуття якоїсь освіти йдуть до вищих навчальних закладів І-ІІ ступенів. Так ось після закінчення цих закладів фахівці намагаються адаптувати випускників-сиріт до самостійного життя, допомагають їм з пошуками роботи тощо.

Ще одним фондом є ЮНІСЕФ – дитячий фонд ООН. Його представництво було створене у 1997 році в Києві.

«ЮНІСЕФ відстоює права дітей та виступає за пріоритетність дій направлених на допомогу найбільш знедоленим та дітям та родинам, що опинились у кризових ситуаціях

Визнаючи, що добробут дітей тісно пов'язаний із станом матерів, ЮНІСЕФ також працює заради покращення здоров'я та освіти та захисту прав матерів в Україні»[53].

ЮНІСЕФ співпрацює з Урядом України і спільно з ними запровадив такі програми, що тривають з 2012 року по 2015 рік і складається із чотирьох компонентів:

- Адвокація, Інформація та Соціальна політика;
- ВІЛ/СНІД, Діти та Молодь;
- Захист Дитини;
- Здоров'я та Розвиток Дитини.

Діяльність ЮНІСЕФ фінансується за рахунок добровільних внесків окремих осіб, підприємств, фондів та урядів[53].

ЮНІСЕФ допомагає не тільки дітям-сиротам а дітям, позбавленим батьківського піклування, а й хворим на ВІЛ/СНІД, дітям, з проблемами розвитку тощо. Програма, що безпосередньо стосується нашої тематики, називається «Захист дитини». Метою цієї програми є захист дітей від жорстокого поводження, від насильства та відмов[53].

В результаті даної програми було виконано такі завдання:

- Розроблені методики запобігання залишенню дітей у центрах матері та дитини й пологових будинках.
- За підтримки ЮНІСЕФ триста соціальних працівників мобілізовано для роботи у центрах матері та дитини у семи регіонах та у пологових будинках/відділеннях по всій країні як координатори розв'язання криз на випадок, коли виникає ризик залишення дитини у ранньому віці.
- ЮНІСЕФ допоміг урядовим партнерам у перегляді правової основи та методологічної бази для запобігання домашньому насильству та насильству щодо дітей і для реагування на ці явища. Результатом перегляду стали рекомендації та юридичні документи, які допоможуть державі виконувати свої зобов'язання перед жінками й дітьми, що стали жертвами домашнього насильства та жорстокого поводження.
- Розроблені методичні рекомендації з підготовки неповнолітніх правопорушників до звільнення з-під варти.

- ЮНІСЕФ відіграв ефективну роль у сприянні уряду в розробленні методик оцінки індивідуальних потреб дітей, що живуть у спеціалізованих закладах, і розробленні для них планів догляду на все життя. Як перший крок, були розроблені індивідуальні плани догляду для 214 дітей у Київській, Херсонській та Хмельницькій областях [53].

В інших програмах, що направлені на лікування дітей, звичайно ж дітям-сиротам та дітям, що позбавлені батьківського піклування надається перевага у допомозі. Так як вони не мають батьків, про них немає кому подбати.

Ще один благодійний фонд, що знаходиться у м. Києві – «Наш МИР». Він має два напрямки: війна та діти. Тобто фонд допомагає раненим в АТО, збирає гуманітарну допомогу тощо. Та значну частину уваги приділяє саме дітям. Щодо цього напрямку він має три проекти. Перший з них, що має назву «Прості мрії» спрямований на допомогу хворим дітям. В даному проекті немає спеціалізації на дітях-сиротах та дітях, позбавлених батьківського піклування, проте їм надається перевага при виборі дитини, якій допомогти в першу чергу.

Досить вдалим проектом є також «Майстерня добра», суть якої полягає в тому, що всі бажаючі можуть поділитися з дітьми, що виховуються в дитячих будинках, своїми творчими вміннями та знаннями. Це досить гарна ідея, так як вона допомагає дітям розвиватися та знаходити себе. Плюс до всього, терапія мистецтвом часто використовується в психології для впливу на психоемоційний стан людини.

І останній проект – «Щаслива сім'я». Цільовою його аудиторією є молоді пари, які прагнуть створити сім'ю. Спеціалісти їм допомагають відповісти на питання, які б могли завдати труднощів в сімейному майбутньому. Теж вагомий проект, завдяки якому виховується свідомість молоді[59].

Наступний благодійний фонд, який є міжнародним – «Радонька». Він націлений допомагати дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, хворим дітям та пенсіонерам.

Дві програми даного фонду, а саме «Все краще дітям» та «Здорова нація» націлені на допомогу дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського

піклування. Перша програма має на меті допомагати дитячим будинкам, школам-інтернатам, які потребують цієї допомоги. Інша ж має на меті допомагати хворим дітям, особливо тим, що не мають батьків та родичів або ж дітям з малозабезпечених сімей[57].

Фонд, який турбує подальше життя дітей-сиріт, називається «Сироти – наші діти». Завдання, які поставив перед собою цей фонд - це забезпечення адаптації випускників закладів інтернатного типу в суспільстві. В основному, це діти віком від 18 до 23 років. Розуміння того, що дітям, які проживали в інтернатах буде вкрай важко пристосовуватися до повноцінного дорослого життя виникло в засновників фонду в 2010 році. З тих пір команда фонду займається навчанням випускників самостійному життю, допомогою у формуванні особистості за допомогою різних тренінгів тощо. Існує мережа кав'ярень «Арланж» при підтримці фонду «Сироти – наші діти». Там працюють діти-сироти з 16 до 23 років. Це дає їм змогу відчувати всю серйозність та важливість дорослого життя і тим самим заробити перші гроші на власні потреби[56].

Отже, діяльність благодійних фондів в житті дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування вкрай важлива. Мало чого б могла досягнути сама держава без такої підтримки. На жаль, на цьому часто хочуть добре заробити керівники таких організацій. Існує безліч випадків, коли гроші в кращому випадку не в повному обсязі надходять до потребуючої їх людини, в гіршому – взагалі не надходять. Проте, більшість благодійних фондів функціонує досить вдало, має гарну репутацію та благі наміри, завдяки яким було врятовано не одне життя.

1.4. Соціально-психологічні особливості соціальних сиріт, що виховуються в державних закладах опіки

Розвиток дітей, що позбавлені батьківського піклування дещо інший ніж у дітей не обмежених в цьому необхідному елементі первинної соціалізації. В першому випадку розвиток залежить від певних зовнішніх чинників (або їх відсутності), що впливають на фізичний, особистісний та психічний розвиток дитини. В результаті позбавлення дитини можливості задовольнити життєві особистісні та в більшій мірі психічні потреби протягом достатнього часу, виникає психічна депривація. До основних потреб дитини відносять такі як: потреба в різноплановому оточенні; потреба в емоційних зв'язках з батьками та близькими людьми; відчуття затишку та комфорту, захищеності та безпеки, довіри та стабільності оточуючого середовища. Це все сприяє здатності дитини до самореалізації в подальшому житті. Непристосованість дитини до соціально визначених форм життя та розвитку – це і є наслідками психічної депривації. Важливим елементом є вік дитини. Чим менша дитина, тим більше вона є безпорадною, більш залежною від когось і, звичайно, негативний вплив депривації буде інтенсивнішим[44].

Зв'язок між дитиною та матір'ю дуже важливий, а відсутні фізичний та емоційний контакти між ними лише підсилює затримку психічного розвитку дитини. Дж. Боулбі вважав, що для психічного розвитку дитини найбільш вирішальним є грудний вік (від 6 до 12 місяців). Якщо на цьому етапі контакт між матір'ю та дитиною відсутній, дитина обов'язково виростає з вадами в психічному розвитку. Сьогодні вчені кажуть про те, що крайнім проявом депривації дитини в установах інтернатного типу є так званий госпіталізм, що виявляється в трьох стадіях:

- фаза протесту (крик, спроба вирватися із несприятливої обстановки);
- фаза відчаю (заспокоєння в результаті втрачання надії на свої зусилля);

- фаза вимушеного підкорення (процес відтворення стосунків з оточуючими)[33, С. 34].

Також діти, які виховуються в установах інтернатного типу мають низьку потребу в спілкуванні. Саме це пов'язано з останньою фазою підкорення, яку дитина вже пройшла та примирилася з негативною ситуацією, в умовах якої опинилася. У сиріт пізніше формуються мімічні реакції, загальмовані або практично не розвинуті загальні моторні та звукові реакції. Емоційні порушення виявляються у формі поганого настрою дитини, нудьги, апатії, інколи - агресії. У дітей часто виявляється плаксивість, пригніченість, дратівливість, що констатується дорослими як агресія. Усе це спроба організму дитини відновити емоційні контакти з близькою людиною. Чим швидше це відбудеться, тим меншою мірою порушується розвиток дитини [32, с. 208].

Відомо, що для дітей менше 3х років існують Будинки для малюків, а для старших – Дитячий будинок. Всі дитячі будинки мають за мету надавати соціальний захист дітям, що залишилися без батьків з тих чи інших причин, навчати їх поведінці у суспільстві, відновлювати їх психічне здоров'я.

Проте, не дивлячись на це, для маленької дитини зміна закладів – це серйозна стресова ситуація. Нові труднощі загострюють депривацію, яка почалася в ранньому віці. Наявними ознаками такого явища є: відмова розмовляти, агресія, поганий настрій, роздратованість, втрата тимчасових навичок самостійного існування, висловлювання бажань тощо[51]. Також, дитині доводиться звикати до нових вихователів, що змінюються надто часто, і спілкування з якими є втіленням материнської турботи. На фоні стресової ситуації, пов'язаної з переходом з одного закладу до іншого, у дитини спостерігаються й інші відхилення у формуванні особистості в трьох сферах: інтелектуальній, вольовій та емоційній. Що стосується наслідків недостатнього інтелектуального розвитку дитини, то тут треба виокремити нестійку увагу, погану пам'ять, низьку ерудицію, слабо розвинене абстрактно-логічне, образне, вербальне мислення. Це виникає через педагогічну занедбаність або через порушення нормальної роботи мозку.

Найбільші порушення в дітей-сиріт, які виховуються в умовах дитячих будинків, спостерігаються в емоційно-вольовій сфері: порушення соціальної взаємодії, невпевненість у собі, зниження самоорганізованості, цілеспрямованості, недостатньо розвинутій самостійності, неадекватній самооцінці, відсутності тенденції до співробітництва[35].

Дослідження свідчать про те, що порушення вольової сфери дошкільника-сироти, що проживає в дитячому будинку, виявляються у вигляді підвищеної чуттєвості до різних перешкод, неготовності долати труднощі, зниження потреби в досягненні успіху, порушення емоційних контактів з оточуючими, схильності до депресивних станів тощо [35].

У дітей-сиріт, які виховуються в дитячих будинках, спостерігаються порушення, викликані нереалізованою потребою в батьківській любові та визнанні. Це одна з причин серйозних порушень емоційному розвитку.

Мінкова Е.А. на основі власних досліджень описує емоційний портрет дитини-сироти та в них такі риси:

- бідна гама емоцій, одноманітність емоційних засобів спілкування;
- схильність до швидкої зміни настрою;
- стереотипність емоційних проявів;
- неадекватна реакція на схвалення та зауваження;
- схильність до тривоги, страху;
- нестабільність емоційних контактів з оточуючими;
- нерозуміння емоційного стану інших людей, її поведінки;
- імпульсивність, афективні реакції [43, с. 10].

Бардишевська М.К. розрізняє декілька груп дітей-сиріт, що живуть та виховуються в дитячих будинках, які різняться за мірою емоційної недостатності від (3- 5 років).

Перша група: «уникаючі» діти. Вони вважаються найбільш проблемною категорією дітей-сиріт, так як мають тяжкий емоційний стан. Ранній розвиток у них відбувався у непростих умовах. Через це період адаптації в притулку

триває довше, ніж у інших дітей. Цим дітям важко знайти спільну мову як з дорослими так і з іншими оточуючими, часто бувають агресивні. Їхньою ознакою є ще те, що вони намагаються ізолюватися від соціуму. Дітям першої групи важко пізнавати нове середовище через страх, що залишився ще з перших років життя та нездатність установлювати прості контакти з оточуючими.

Друга група: діти, що чіпляються. Перебувають в більш сприятливій ситуації для розвитку. Вони роблять активні спроби для встановлення контакту з дорослими, але цей контакт має примітивний та поверховий характер. Дитина шукає тепла та захисту. Вона довіряється малознайомій людині. І якщо дорослий робить спроби перервати спілкування, то дитина всіляко не дає це зробити та намагається постійно бути поряд. Але така група дітей має свою перевагу у вигляді здатності забезпечувати для себе якусь певну емоційну безпеку за рахунок дорослих.

Третя група: діти з недиференційованою прихильністю. Вони також легко знаходять спільну мову з оточуючими, та навіть уміють маніпулювати. Ці діти виділяються тим, що вони надають перевагу спілкуванню з дітьми, а не дорослими.

Четверта група: амбівалентні діти. В цих дітей існує прихильність до дорослих, проте вона формується поетапно та є суперечною. З самого початку діти ведуть себе стримано. І поступово починають налагоджувати стосунки: впізнавати дорослого, радіти зустрічі тощо. Далі виявляється амбівалентність, яка виражається в агресивній реакції на відсутність дорослого або розлуку з ним та таким чином намагається його покарати. І на заключному етапі діти радують зустрічам з дорослими, а згодом робить все можливе, щоб стати непомітною. Емоційний зв'язок в цьому випадку не гарантує безпеку, але амбівалентна прихильність має місце та є більш розвиненою, ніж у третій групі діток.

П'ята група: соціально-тривожні діти. Це дітки, які жили в сім'ях. Емоційна прихильність цих дітей вважається майже нормою. Діти проявляють

величезну прихильність до їх вихователя, який постійно приділяє їм увагу, та ігнорують, або часто бояться інших людей.

Шоста група: гармонійні діти. Дітей цієї групи майже не знайдеш у дитячих будинках. Вони також мають досвід проживання в сім'ї. Проте, на відміну від попередньої групи у цих дітей не одна прихильність у вигляді вихователя, а декілька[29].

Отже, ми можемо спостерігати негативний вплив притулків на дітей-сиріт через недостатній емоційний зв'язок дитини з дорослими та приділення занадто малої кількості часу одній дитині. У них формуються інші механізми активності, входження в соціум. Також інтернати та притулки вносять мало позитиву і у фізичний розвиток дитини – антропометричні дані у цих дітей дещо знижені. Порушення трьох груп: адаптаційної, психічного розвитку та психічних захворювань (супровідних) – невід'ємні складові життя дітей-сиріт[30].

Ще однією проблемою можна вважати те, що дітки, які живуть в інтернатах не мають можливості усамітнитися, оскільки умови проживання цього не передбачають. І взагалі життя дітей – це постійний режим від якого не можна відходити. Дитина, котра народилась в сім'ї одразу ж вступає у соціальні відносини, взаємодіє з людьми, засвоює соціальні ролі та стає особистістю. Відсутність первинних контактів з сім'єю та друзями призводить до створення соціальної ролі відбувається на суперечливій інформації, яку дитина отримує з багатьох різних джерел. Через це у сиріт часто виникає образ-ілюзія тієї чи іншої соціальної ролі та формується неправильне уявлення про реальну роль сироти, яка реалізується потім дитиною протягом всього життя. І якщо не звернути на це увагу вчасно (в дошкільному віці), то наслідки будуть невиправні.

Висновки до першого розділу

Соціальне сирітство – досить гостра проблема у житті українського народу. Це явище, яке неможливо викоринити. Діти-сироти існували завжди і в них нелегке життя за стінами інтернатів та притулків. Проте ще важче жити дітям, котрі знають, що в них є батьки, але вони вимушені жити поза сімейним теплом та турботою через ряд причин, основними з яких є економічна нестабільність, інфляція, безробіття, бідність (зовнішні причини) та сімейні негаразди та проблеми (внутрішні причини), що частіше за все впливають із перших.

Сім'я – перше з чим повинна співіснувати дитина. Сім'я вкрай важлива для виховання дитини та формування в ній особистості. Спостерігаючи за батьками дитина формує в себе певне розуміння того, як все має бути, засвоює правила поведінки в суспільстві, норми суспільства, робить висновки про те, що сім'я – модель всього суспільства. І всі процеси та відносини, що відбуваються в середині сім'ї, відбуваються і в соціумі. Тільки нормальна благополучна сім'я здатна позитивно впливати на дитину, залучати до вирішення проблем, робити її повноправним членом родини, що для неї та для її свідомості вкрай важливо. Діти, що виховуються в інтернатах, особливо змалечку, не мають можливості стати індивідуальністю. Адже там всі рівні. Це ще більш ніж негативно позначається на розвитку дитини.

Існує багато форм виховання дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування. В Законі України Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, виділені такі форми виховання дітей, як «усиновлення, встановлення опіки, піклування, передача до прийомної сім'ї, дитячих будинків сімейного типу, до закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»[7, ст. 1, п. 5].

Найкращими, звичайно ж, вважаються ті форми, де дитина виховується безпосередньо в сім'ї, де вона займає провідне місце. Усиновлення, прийомна

сім'я та проживання дітей в будинку сімейного типу, принцип яких детальніше буде в розділі 2. Усиновлення, яке згадувалося в даному розділі теж є переважаючою формою утримання дітей. Адже на законодавчому рівні дитина-сирота прирівнюється до рідної дитини сім'ї-усиновлювача. У неї є сім'я, яка її обрала та збереже за собою цей статус назавжди. Ця дитина не повинна буде сама собі шукати житло після досягнення неї повноліття. За нею вже не зберігаються ті пільги, що передбачені для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, так як ця дитина вже офіційно не являється сиротою.

Щодо психологічних досліджень, що були проведені, то вони не показали суттєвих відхилень в інтелектуальному розвитку дітей, які виховуються поза родиною. Проте у них слабо або інколи хибно сформована картина світу. Також виділяється підвищена ситуативність, що проявляється у нездатності вирішувати певні завдання, які вимагають практичного досвіду та зниженні розвитку абстрактно-логічного мислення.

РОЗДІЛ 2. АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

2.1. Форми закладів тимчасового перебування та виховання дітей

Деякі діти на своєму життєвому шляху можуть зіштовхнутися з найскладнішою проблемою – втрата батьків. І не важливо в якому це віці: і з самого народження, і в 14 років – це тяжка втрата. До речі, втрата – не обов'язково смерть. Іноді батьків можуть позбавити батьківських прав через заподіяний ними злочин, іноді через недієздатність, іноді через хворобу. Дитина в будь-якому з цих випадків стає соціальною сиротою. Не існує надто великих розбіжностей між категорією сирота та соціальна сирота. Адже вона, як і біологічні сироти передається під опіку держави, виховується в таких самих закладах опіки, має право на ідентичні пільги тощо. Проте, біологічне сирітство не можна передбачити та йому запобігти. А соціальному можна. Саме на це має бути спрямована соціальна політика держави.

В нашій країні існує не лише проблема соціального сирітства, вирішення якої б призвело до скорочення дітей, позбавлених батьківського піклування в рази, а й проблема, що виходить з попередньої: виховання цих дітей, що опинилися без сімейної опіки. В даному розділі буде розглянуто форми виховання дітей-сиріт, що зіштовхнулися з такою проблемою – як втрата батьків. Пріоритетними з них, звичайно є ті, коли дитина виховується в сім'ї, а не державних закладах опіки. Тобто ідеальною є форма усиновлення. І чим раніше це відбувається – тим краще. Проте, як згадувалось вже в попередньому розділі, батьки-усиновлювачі дуже рідко беруть дітей, старших за 6 років. До речі, спостерігається зворотна тенденція щодо усиновлених дітей громадянами інших країн. Вони навпаки охоче приймають в сім'ю дітей, яким вже виповнилося 6. Детальніше можна ознайомлення з цією інформацією в таблиці відомостей усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування по регіонах громадянами України та іноземцями (таблиця 2).

Таблиця 2.1.
Відомості про усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (протягом 2014 року).

Регіон	Усиновлено:											
	Громадянами України						Іноземними громадянами					
	всього дітей	до року	1-2	3-5	6-10	11-17	всього дітей	до року	1-2	3-5	6-10	11-17
АРК	10	1	1	5	1	2	7	0	2	0	0	5
Вінницька	58	13	15	21	8	1	16	0	0	2	5	9
Волинська	33	8	14	6	5	0	4	1	0	0	0	3
Дніпр-вська	141	60	42	25	10	4	30	4	2	4	7	13
Донецька	192	79	49	34	26	4	46	0	7	8	15	16
Житомирська	72	13	30	17	11	1	21	2	2	4	8	5
Закарпатська	52	15	19	11	5	2	24	0	1	3	11	9
Запорізька	70	30	19	13	3	5	33	1	2	2	9	19
Ів-Франківська	18	7	6	4	1	0	1	0	0	1	0	0
Київська	91	33	20	22	10	6	50	1	1	6	11	31
Кіп-градська	35	11	9	10	3	2	32	0	0	1	4	27
Луганська	56	16	21	15	2	2	11	0	0	2	0	9
Львівська	35	8	9	11	6	1	4	0	0	0	1	3
Миколаївська	72	23	25	19	5	0	19	1	2	2	6	8
Одеська	142	44	45	34	15	4	103	3	7	12	28	53
Полтавська	55	18	16	9	3	9	14	1	1	1	5	6
Рівненська	29	8	14	6	1	0	1	0	0	1	0	0
Сумська	25	9	5	4	6	1	11	0	0	1	0	10
Терно-льська	10	5	0	4	1	0	3	0	0	0	1	2
Харківська	120	44	40	26	9	1	33	5	11	2	9	6
Херсонська	70	26	21	15	6	2	9	1	1	1	5	1
Хмельницька	43	13	11	9	6	4	16	1	0	4	4	7
Черкаська	34	14	12	7	1	0	15	1	0	1	5	8
Чернівецька	15	9	2	2	1	1	0	0	0	0	0	0
Чернігівська	33	9	13	9	1	1	8	0	0	0	3	5
м. Київ	76	42	18	10	4	2	9	5	1	0	3	0
м. Севастополь	4	2	1	1	0	0	4	0	2	1	1	0
ВСЬОГО:	1591	560	477	349	150	55	524	27	42	59	141	255

Усиновлення - здійснюване на підставі рішення суду прийняття усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах дочки чи сина[25, ч. 1 ст. 207]. Усиновлення завжди проводиться в інтересах дитини. Ще ця форма характеризується тим, що після вчинення цього юридичного акту між усиновлювачем та його родичами та усиновленою особою виникають обов'язки ті ж самі, що між батьками та дітьми. Орган опіки та піклування має здійснювати нагляд за дотриманням прав дітей, які усиновлені і проживають в Україні до досягнення ними повноліття. Проте усиновлені діти не мають вже ніяких пільг від держави, які мали до усиновлення. Отже, варто зосередитися на інших формах виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Серед дітей, що залишилися без сім'ї велика частина припадає на малюків віком до трьох років. Було б неправильним поміщати таких діток в притулки для доросліших дітей, так як за ними необхідний більш ретельний догляд. Для цього існують будинки дитини, діяльність яких регулює Типове Положення про будинок дитини[26], затверджене Міністерством охорони здоров'я України. Будинок дитини є комунальним закладом охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт, дітей, які залишились без піклування батьків, а також дітей з вадами фізичного та розумового розвитку[26, ст. 1.1]. Керують такими закладами головні лікарі. Ними ж, медсестрами, нянями здійснюється і догляд за малюками. Також зазвичай будинки дитини мають таких спеціалістів як логопеди, дефектологи, педіатри.

Дуже часто зустрічаються випадки, в яких новонароджених дітей залишають в пологовому будинку через нездатність забезпечити його, або ще частіше через те, що дитина народилася вже з певними вадами. Згідно цього будинки дитини розділяють на такі:

- 1) будинок дитини загального типу - для медико-соціального захисту здорових дітей-сиріт (I - II груп здоров'я), дітей, які залишилися без піклування батьків. Крім дітей цієї категорії, тут можуть знаходитись діти, які мають сім'ю, проте утримання та виховання їх у сім'ї з

поважних причин (хвороба годувальника, тривале відрядження, навчання тощо) неможливе, а також діти із затримкою розумового та фізичного розвитку внаслідок несприятливих умов виховання;

2) спеціалізований будинок дитини - для медико-соціального захисту дітей-сиріт, дітей, які залишились без піклування батьків, з вадами фізичного та розумового розвитку (III - V груп здоров'я) віком від народження до чотирьох років, а також:

- з органічним ураженням нервової системи та порушенням психіки;

- з органічним ураженням центральної нервової системи, в тому числі з дитячим церебральним паралічем без порушення психіки;

- з порушенням функції опорно-рухового апарату та іншими вадами фізичного розвитку без порушення психіки;

- з порушенням слуху та мови;

- з порушенням мови;

- з порушенням зору (сліпі, слабозорі);

- тубінфікованих, хворих з малими та згасаючими формам туберкульозу, ВІЛ-інфікованих[26, ст. 1.2].

У будинках дитини другого типу можуть бути організовані одна-дві групи для здорових діток.

Щодо завдань, які ставлять перед собою будинки дитини, можна виокремити такі як:

- медико-соціальне обслуговування дітей-сиріт, дітей, які залишилися без піклування батьків, дітей з вадами фізичного та розумового розвитку, які тимчасово знаходяться у будинку дитини за заявою батьків;

- щоденне медичне спостереження педіатра (і в разі потреби інших спеціалістів) за вихованцями;

- проведення двічі на рік (весною і восени) поглиблених медичних оглядів вихованців;

- проведення планових профілактичних та оздоровчих заходів;

- лікування дітей, які, за висновком лікаря, не потребують стаціонарного лікування, а також лікування, корекція та реабілітація дітей з вадами у фізичному та розумовому розвитку;

- надання слухових апаратів, окулярів, медикаментів; спеціалізовану медичну допомогу, реабілітацію відповідно до стану здоров'я дитини;

- умови для розвитку, виховання та навчання дітей відповідно до їх віку;

- впровадження нових програм медико-соціальної допомоги, педагогічно-виховних заходів;

- своєчасне інформування про дітей-сиріт та дітей, які мають правові підстави для усиновлення, органів опіки і піклування за місцем перебування дітей;

- надання житла у межах встановленої санітарної норми, твердого інвентарю, столового посуду;

- надання одягу, взуття і м'якого інвентарю;

- раціональне харчування[26, ст. 2].

Законодавством вказуються всі категорії дітей, що можуть прийматися до таких закладів. Серед них є «діти-сироти; діти, покинуті в пологовому будинку, іншому закладі охорони здоров'я; діти, яких відмовилися забрати з пологового будинку, іншого закладу охорони здоров'я батьки чи інші родичі; діти підкинуті; діти знайдені; діти батьків, позбавлених батьківських прав; діти одиноких батьків; діти з вадами фізичного та психічного розвитку; діти, які за рішенням суду відібрані у батьків без позбавлення їх батьківських прав; діти батьків, визнаних у судовому порядку безвісно відсутніми, недієздатними; діти, батьки яких не мають можливості їх виховувати (за станом здоров'я; у зв'язку з тривалим від'їздом, відбуванням покарання, перебуванням під вартою; в період слідства; у зв'язку з тяжкими матеріально-побутовими умовами та інше)»[26, ст. 3].

Розміщення дитини в даному закладі є частково проблемним, так як потребує ще низку документів, які треба зібрати про дитину. Якщо дитину підкинули, то протягом трьох днів адміністрацією будинку дитини має бути подана заява до РАЦСу про реєстрацію цієї дитини. Для всіх інших діток мають бути оформлені такі документи в залежності від індивідуального випадку дитини:

- рішення держадміністрації;
- заява про тимчасове влаштування дитини у будинок дитини одного або обох батьків або особи, що їх замінює;
- свідоцтво про народження дитини;
- виписка з історії розвитку дитини (Ф-112/о) та/або медичної карти стаціонарного хворого, карти розвитку новонародженого, а також обмінної карти пологового будинку, пологового відділення лікарні, якщо дитину направлено з пологового будинку;
- дані медичних обстежень дитини на венеричні, бактеріальні захворювання;
- довідка про відсутність контакту з інфекційними хворими;
- довідка з місця роботи, навчання батьків або особи, що їх замінює, про отримувані доходи при тимчасовому влаштуванні дитини в будинок дитини;
- довідка про отримання державної допомоги одинокою матір'ю;
- свідоцтво про смерть батьків, рішення суду про позбавлення батьківських прав чи відібрання дитини від батьків, вирок суду;
- довідка про хворобу чи від'їзд батьків та інше;
- довідка про батьків та близьких родичів (дідусь, бабуся, брати, сестри);
- довідка-попередження органів опіки та піклування за місцезнаходженням батьків дитини про ознайомлення їх з частиною другою ст. 219 Сімейного кодексу[26, ст. 3.1.6].

Після потрапляння дитини до будинку дитини на неї оформлюється облікова книжка, де є вся інформація про неї. З цього закладу по досягненню трирічного віку діти можуть бути усиновлені, потрапити в прийомну сім'ю, в дитячий будинок сімейного типу, або в інтернатні заклади. Останній варіант є найгіршим, так як дана форма виховання дітей є застарілою, неефективною, не приносить користі, а лише шкодить фізичному та психічному здоров'ю дітей. Також є варіанти повернення батькам, якщо вони є, або особам, що можуть замінити батьків (іншим родичам).

Отже, дана форма виховання дітей потребує реформування. Розвиток дитини у цьому віці є більш ніж необхідним та важливим для подальшого життя. Адже відсутність батьківського тепла та уваги і так надзвичайно негативно позначається на дитячих долях. Будинки дитини переповнені. Іноді в групах понад 30 дітей. По-перше, це надзвичайно велике навантаження на працівників будинку. По-друге, вони елементарно не встигають приділити увагу навіть половині. І тому психічний розвиток дітей залишається поза увагою. Дослідження, що були проведені ЮНІСЕФ заради виявлення особливостей розвитку дітей цього віку показали, що у 100% дітей затримка у розвитку навичок у різних сферах діяльності[46]. Згідно цього необхідно запровадити таку політику, щоб діти, які потрапляють до будинку дитини якомога швидше були взяті до прийомних сімей чи будинків сімейного типу на виховання.

Тимчасовим закладом також є притулок для дітей. Там розміщуються діти, яким на момент, як вони стали сиротами вже виповнилося 3 роки. Притулки створюються для соціального захисту дітей, котрі позбавлені сімейного виховання та опинилися в складних життєвих умовах та безпосередньо для тимчасового створення належних умов для цих дітей, надання їм можливості навчатися, працювати та відпочивати[27, ст. 2].

Знайти затишок в притулку можуть діти, які:

- заблукали;
- були покинуті батьками або піклувальниками;

- жебракують і місце знаходження їх батьків не встановлено;
- залишилися без піклування батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників);
- залишили сім'ю чи навчальний заклад;
- вилучені кримінальною міліцією у справах дітей органів внутрішніх справ із сімей, перебування в яких загрожувало їх життю і здоров'ю;
- втратили зв'язок з батьками під час стихійного лиха, аварії, катастрофи, інших надзвичайних подій;
- не мають постійного місця проживання і засобів до життя, підкинуті та безпритульні діти самі звернулися за допомогою до адміністрації притулку;
- відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк[27, ст. 9].

Двері притулків відчинені цілодобово. Тобто навіть серед ночі вони повинні надати допомогу дитині, що туди звернулася.

Після того, як дитина потрапляє до притулку, а зробити вона це може або звернувшись сама до адміністрації, або за допомогою інших людей по направленню, наприклад, акти з міліції про дитину, що заблукала, звернення з закладів охорони здоров'я тощо, її реєструють в журналі обліку та заводять особову справу. З притулків дітей влаштовують в інші заклади, адже там вони мають можливість перебувати не більше 90 діб (не враховуючи час на оздоровлення, лікування або обстеження дітей в закладах охорони здоров'я). Всі діти в притулку поділені в залежності від віку на групи по 10 чоловік (максимум). Кожна група має свою кімнату. Дітей з притулків держава забезпечує харчуванням, спальним місцем та одягом (відповідно до сезону). Діти мають перебувати під наглядом педагогічних працівників, уваги яких, звісно, недостатньо для кожної дитини. Часто старших дітей залучають до прибирання приміщень та території притулку[27, ст. 15]. Діти, що перебувають у притулках можуть навчатися в державних закладах загальної середньої освіти. Проте існує варіант також з індивідуальним графіком навчання.

Неможливо було б уявити притулок без такого спеціаліста як психолог. Дуже важливою і незамінною є його робота, так як психологічний стан дитини, що втрачає батьків та сімейних затишок, або та, яка втекла з дому через несприятливі умови проживання та асоціальну поведінку батьків, є підірваним та потребує відновлення. Але тут виникає проблема в кваліфікованих професіоналах. Існує занадто мало людей-асів у своїй справі, які б надавали свої послуги майже безоплатно. Тому можна зробити висновок, що діти, яким так необхідне спілкування з психологом, різноманітні тренінги та допомога у адаптації в кращому випадку отримують допомогу некваліфікованого персоналу, а в гіршому випадку – не отримують взагалі.

По закінченню строку 90 днів, діти мають залишити притулок. Вони можуть повернутися у сім'ю, якщо батьки (усиновителі, опікуни) подадуть заяву-зобов'язання про забезпечення належного догляду за ними. Якщо такої можливості повернутися в сім'ю немає, то дитина передається під опіку держави в заклади інтернатного типу.

Отже, тимчасові заклади для дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування є широкоживаною формою для їх утримання та виховання. Проте ці заклади є невдосконаленими, неефективними та несприятливими для розвитку та життя дітей, що потрапили в скрутне становище. Вони потребують як мінімум – реорганізації, як максимум – викорінення. Такі заклади можуть мати місце, якщо в них будуть діяти не 1 педагогічний працівник на групу в 10 чоловік, а мінімум 4 для приділення достатньої уваги всім дітям без виключення, адже в цей час вони як ніхто потребують захисту, відчуття безпеки та турботи. Також кожен педагогічний працівник обов'язково повинен знати основи психології роботи з дітьми, що лишились без сім'ї. Умови, в яких перебувають діти, також залишають бажати кращого. Далеко не в усіх закладах доскональний ремонт, чиста постільна білизна, вдосталь іграшок та одягу. Проблема дитини, що хоче побути на самоті теж залишається відкритою, адже в кімнаті, де проживає 10 чоловік – це нереально. Необхідно спрямувати політику держави на те, щоб діти, які

перебувають в притулках в найкоротші терміни потрапляли до прийомних сімей, будинків сімейного типу та найкраще – в сім'ї усиновлювачів. Адже з кожним днем все більше і більше дитина дезорієнтується в навколишньому світі, втрачає свої якості індивіда, які потім майже нереально повернути.

2.2. Прийомна сім'я як альтернативна форма виховання дітей-сиріт

Прийомна сім'я – сім'я, яка добровільно взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування[25, ст.256.1]. В прийомній сім'ї може виховуватися не більше 5ти дітей(рідних та прийомних разом). Прийомна сім'я – форма державної опіки над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського виховання, коли деякі функції, такі як матеріальне забезпечення утримання дітей, оплата праці прийомних батьків, методична підготовка прийомних батьків та допомога у вихованні сироти, контроль за утриманням і вихованням дитини держава бере на себе. Основною метою такої форми виховання можна вважати тимчасове утримання дітей, які прийшли в цю сім'ю з тяжких сімей, з інтернатів та медичних установ. На відміну від сім'ї, котра усиновлює дитину, в якій батьки померли, позбавлені батьківських прав або ж відмовилися від неї, в прийомну сім'ю може потрапити дитина, в котрій є батьки, які за певних обставин не можуть її виховувати, наприклад, знаходяться у лікарні, у місцях позбавлення волі тощо. За нормального розвитку обставин, діти з прийомної сім'ї зможуть в результаті повернутися до своєї рідної.

Під час перебування дитини у прийомній сім'ї держава виконує функції піклувальника в особі соціального працівника і працівника органів опіки. Держава виконує неабияку роль: вона фінансує, контролює утримання і виховання дитини у прийомній сім'ї, надає допомогу у розвитку та соціалізації та організовує соціальний супровід прийомної сім'ї та дитини.

Виховання в прийомній сім'ї є непоганою альтернативою для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського виховання. Адже вона дає їм змогу пройти процес соціалізації у нормальних сімейних умовах.

Існує надзвичайно влучна класифікація прийомних сімей за трьома ознаками:

1) За ознакою вік дитини прийомні сім'ї спеціалізуються на вихованні дітей:

- раннього віку (до 3-х років);
- дошкільного віку (від 3 до 7 років);
- молодшого шкільного віку (від 7 до 12 років);
- старшого шкільного віку (від 11 до 18 років).

2) За ознакою термін перебування дитини в сім'ї виділяють:

- прийомні сім'ї невідкладного влаштування (дитина влаштовується у прийомну сім'ю за наявності надзвичайних обставин. Наприклад, коли їй загрожує небезпека (насилля в сім'ї));

- прийомна сім'я тимчасового влаштування (дитина влаштовується на незначний термін у разі відпустки батьків або у випадку важкої хвороби батьків, опікунів чи піклувальників до повернення їх працездатності);

- довготривалого перебування (дитина влаштовується у прийомну сім'ю до досягнення нею повноліття);

- перехідного поселення (досвідчена прийомна сім'я бере на виховання дитину на період її адаптації у випадку смерті батьків і пошуку прийомної сім'ї довготривалого перебування).

3) За ознакою складність випадку (стан здоров'я дитини чи юридична ситуація) прийомні сім'ї спеціалізуються на вихованні дітей:

- з особливими потребами;
- важкохворих;
- ВІЛ - інфікованих;
- які мають хімічні залежності;
- випускників інтернатних закладів;
- дітей разом з їхніми неповнолітніми матерями;

- готовність сім'ї до змін, що пов'язані з появою дитини. [49, с.46]

Отже, як саме відбувається процес усиновлення, згідно законодавства.

Рішення про утворення прийомної сім'ї приймається районною, районною у м. Києві держадміністрацією, виконавчим комітетом міської ради на підставі заяви сім'ї або окремої особи, які виявили бажання утворити прийомну сім'ю, за поданням відповідного висновку служби у справах дітей районної, районної у м. Києві держадміністрації, виконавчих комітетів міських рад про можливість утворення прийомної сім'ї[23, ч.5].

На підставі рішення про утворення прийомної сім'ї між прийомними батьками та органом, який прийняв рішення про її утворення, укладається договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї на виховання та спільне проживання (далі - договір) за формою згідно з додатком[23, ч.6].

На кожну дитину, яка передається у прийомну сім'ю, органи опіки і піклування зобов'язані видати такі документи:

- рішення органу опіки і піклування про направлення дитини у прийомну сім'ю;
- свідоцтво про народження дитини;
- висновок про стан здоров'я, фізичний та розумовий розвиток дитини;
- довідка (атестат) про освіту або висновок про рівень розвитку, наданий психолого-медико-педагогічною консультацією;
- рішення органу опіки і піклування за місцем походження дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, про встановлення відповідного статусу такої дитини та документи, на підставі яких ухвалено таке рішення (документи про батьків або осіб, що їх замінюють: копія свідоцтва про смерть, вирок або рішення суду, довідка про хворобу, розшук батьків та інші документи, що підтверджують відсутність батьків або неможливість виховання ними своїх дітей тощо; опис належного

дитині майна, у тому числі житла, та відомості про осіб, які відповідають за його збереження);

- довідка про наявність та місцезнаходження братів і сестер чи інших близьких родичів дитини;
- пенсійне посвідчення на дітей, які одержують пенсію, копія ухвали суду про стягнення аліментів[23, ч.10].

Кандидати у прийомні батьки подають до органу, який утворює прийомну сім'ю, такі документи:

- заява кандидатів у прийомні батьки про утворення прийомної сім'ї;
- копії паспортів кандидатів у прийомні батьки;
- довідка про склад сім'ї (форма N 3);
- копія свідоцтва про шлюб;
- довідка про стан здоров'я кандидатів у прийомні батьки та членів сім'ї, які проживають разом з ними (довідка про відсутність хронічних захворювань, обстеження нарколога, венеролога, психіатра);
- довідка про доходи потенційної прийомної сім'ї за останні шість місяців або копія декларації про доходи, засвідчена в установленому порядку;
- довідка про проходження навчання кандидатів у прийомні батьки і рекомендація центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо включення їх у банк даних про сім'ї потенційних усиновителів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів;
- письмова згода всіх повнолітніх членів сім'ї, які проживають разом з кандидатами у прийомні батьки, на утворення прийомної сім'ї, засвідчена нотаріально[23, ч.16].

Виокремлюють три типи сімей, що хочуть стати прийомними батьками.

Перша категорія: сім'ї, які за об'єктивними показниками не можуть взяти дітей на виховання. До цієї групи входять такі, де хоча б один з родини алко- або наркозалежний; обидва члени родини не мають будь-яких джерел доходу і прагнуть поліпшити своє матеріальне становище завдяки прийомній дитині та коштам, передбаченим для її утримання; будь-хто з батьків має хронічні захворювання, що супроводжуються втратою психічного, нервового або соматичного контролю; хоча б у одного з членів родини зафіксовані асоціальні прояви, нахили до насильства, тобто притягався до кримінальної відповідальності у зв'язку з насильством, нанесенням тілесних ушкоджень тощо; якщо хоча б один з членів родини не пройшов підготовку потенційних кандидатів у прийомні батьки; визнаний недієздатним або з обмеженою дієздатністю; позбавлений батьківських прав; якщо був усиновлювачем але усиновлення було скасоване з його вини.

Друга категорія: Сім'ї, які потребуватимуть від соціального працівника особливої уваги, додаткової підготовки батьків та ретельного контролю з його боку. Це самотні люди, що беруть дітей на виховання; пенсіонери; батьки, чия робота пов'язана з великою кількістю відпусток; родини, в яких батьки не розуміють важливість співпраці з соціальними працівниками.

Третя категорія: Сім'ї, що відповідають всім вимогам для створення прийомної сім'ї. Сюди відносяться всі сім'ї, що не потрапили до перших двох груп.

Кандидати на створення прийомних сімей в обов'язковому порядку мають пройти навчання, що забезпечується та готується спеціалістами у справах сім'ї, дітей, молоді із залученням соціальних працівників, психологів, педагогів, фахівців центрів соціальних служб. Навчання здійснюється у вигляді лекцій, тренінгів та семінарів. Також, кожні п'ять років батьки повинні проходити перепідготовку. За результатами навчання батьки отримують документ про проходження навчання, що є необхідною умовою юридичного оформлення прийомної сім'ї[45].

Не можна оминати обов'язкову складову існування такої форми виховання дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування, як соціальний супровід. Соціальний супровід прийомних сімей – вид соціальної роботи, система комплексних заходів для підтримки, реабілітації та соціалізації прийомних дітей[45, С. 31].

Об'єктами соціального супроводу є не лише прийомні сім'ї. Під соціальний супровід припадають діти-сироти та діти, що позбавлені батьківського виховання та їх люди, що здійснюють над ними опіку, незалежно від того, де вони проживають та під яку форму виховання потрапляють.

Прийомна сім'я вибудовується навколо дітей, що там проживають та має на меті вирішення проблемних питань саме в житті вихованців. І для створення гармонійних умов існування прийомної дитини соціальна робота має проводитися не тільки з дітьми, що були взяті на виховання, а й з біологічними дітьми та з батьками. Такий вид роботи називається «соціальний супровід прийомних сімей»[45]. Він дещо відрізняється від соціального супроводу прийомних дітей.

Соціальний супровід прийомних дітей – вид соціальної роботи, система комплексних заходів для підтримки, реабілітації та соціалізації прийомних дітей[45].

Дуже важливим моментом є те, що соціальний працівник повинен знайти індивідуальний підхід до кожної дитини.

Завданнями, що покладаються на соціальний супровід прийомних дітей є:

- забезпечення вікових потреб дитини;
- здійснення медичних, оздоровчих, соціальних, правових та інших заходів;
- захист майнових, особистісних та житлових прав дитини;
- допомога у підтримці контактів дитини з біологічними родичами;
- підготовка щорічного звіту про стан та розвиток дитини у прийомній сім'ї[21].

Під час соціального супроводу соціальний працівник виконує такі форми роботи:

- відвідування дитини;
- зустрічі та прогулянки з дитиною;
- телефонний зв'язок;
- консультування прийомної сім'ї;
- організація зустрічей з біологічними родичами;
- організація навчальних програм для прийомної сім'ї [45].

Соціальний супровід прийомних сімей – вид соціальної роботи, система комплексних заходів для підтримки сприятливих соціально-економічних та психологічних умов функціонування сім'ї, збереження її здатності до виховання прийомних дітей[45].

Цей супровід має за мету соціалізацію та реабілітацію прийомної дитини.

Головними завданнями цього виду соціального супроводу є:

- сприяння та підтримка сприятливого соціально-психологічного клімату сім'ї;
- навчання та посилення виховного потенціалу прийомних батьків;
- контроль за державними виплатами батькам;
- залучення при потребі додаткової допомоги;
- захист прав і інтересів прийомних сімей;
- підготовка щорічного звіту про функціонування прийомної сім'ї.

Формами роботи є:

- відвідування прийомної сім'ї;
- підтримка телефонних контактів;
- організація груп підтримки, освітніх програм тощо;
- представлення інтересів прийомної сім'ї;
- участь у вирішенні суперечливих питань;
- надання матеріальної допомоги при потребі;
- щорічних аналіз функціонування прийомної сім'ї[45].

Отже, розглянувши ці різновиди супроводів можна сказати, що один без одного вони мають право на існування, проте ефективність буде наполовину меншою. Так як дитина, що проживає в сім'ї, наприклад, може не знати про матеріальні труднощі, які переживають її прийомні батьки, відповідно, і соціальний працівник не дізнається. А так за допомогою соціального супроводу прийомних сімей соціальний працівник всесторонньо спостерігає та контролює всі сімейні процеси та зможе вчасно ліквідувати проблему, якщо така існує.

Соціальний супровід з одного боку є контролем за умовами виховання та утримання дитини, з іншої – як безпосередня допомога у вихованні та утриманні дитини. Соціальний працівник є з'єднуючою ланкою прийомної родини та держави. Від налагоджує співпрацю з багатьма службами, що захищають дітей та їх права, для забезпечення їм нормальних умов існування. Проте, сім'я, що взяла дитину на виховання не має перекладати всі обов'язки на плечі соціального працівника. Вона лише може звертатися за допомогою.

Важливу роль передачі дитини в прийомну сім'ю відіграє базова інформація про цю дитину. Вона збирається на етапі входження дитини в сім'ю соціальним працівником, що здійснює соціальний супровід, серед тих осіб, що контактували з дитиною. Протягом всього часу соціальний працівник повинен вести щоденник роботи для того, щоб фіксувати певні кризові ситуації в житті дитини, коли вони виникли, як дитина з ними справляється. Щоб надалі більш ефективно боротися з ними.

2.3. Дитячий будинок сімейного типу як вдала заміна закладам інтернатного типу.

Дитячий будинок сімейного типу (далі ДБСТ) – відносно нова форма виховання дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування. Виникла вона в 1988 році. Багатьма ця форма виховання вважається найкращим замінником інтернатів. Особливостями цієї форми є те, що вона є і державною виховною установою і сім'єю водночас. Вона є первинним колективом дитини, виконує всі функції сім'ї і, як кожна родина, має свої традиції, свої особливі стосунки серед членів сім'ї. До речі, перевага надається дітям, що мають братів або сестер. Вони обов'язково мають влаштовуватися разом до одного й того ж ДБСТ, якщо це не шкодить їм. ДБСТ дає змогу дітям компенсувати втрату батьків та відчувати себе в теплому сімейному оточенні. ДБСТ необхідно вважати скоріше багатодітною сім'єю ніж дитячим закладом особливого типу. Проте, найголовніше це те, що дитина відчуває себе індивідуальністю в даному оточенні, а процеси соціалізації проходять менш болісно. Функціонування ДБСТ визначається Положенням Про дитячий будинок сімейного типу, затвердженим Постановою Кабінету міністрів від 26 квітня 2002 року. Стаття 252-2 Сімейного кодексу України зазначає, що «Дитячий будинок сімейного типу – це окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі. Така сім'я бере на виховання і спільне проживання не менше 5 дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування». Але загальна кількість дітей і своїх і дітей-сиріт не має перевищувати 10 осіб (хоча це дозволяється при підходящих житлово-побутових умовах та бажанні батьків-вихователів). Проте, існує досить багато винятків, коли в ДБСТ виховується більш ніж 10 дітей. Державі вигідна така позиція. Проте через це дана форма втрачає свої переваги, такі як:

- природність процесу виховання;
- виховання дитини в малій групі, як результат поступове залучення до соціального життя;

- емоційний контакт діти-батьки;
- кількість уваги, що приділяється дитині;
- індивідуальний підхід до кожної дитини;
- контроль за негативними проявами та негативними впливами на дітей (ЗМІ, однолітки тощо)[44, С. 73].

Отже, як ми можемо помітити, то основним завданням ДБСТ є якомога максимально приділяти уваги дітям, що там виховуються. А якщо цих дітей більше 10, то по-перше, батькам тяжче виховувати та слідкувати за всіма дітьми, по-друге, діти не отримують відповідного піклування, уваги від дорослих, тобто тих необхідних складових, заради яких саме і створюються дані установи.

У ДБСТ формування особистості у дитини відбувається у природніх умовах. І батьки відіграють тут домінуючу роль. Вони впливають на світогляд, на її самоусвідомлення. Сімейне оточення допомагає формувати у дитини ціннісні орієнтації, смаки, норми поведінки, трудові навички, тобто всі ті якості, що формують індивідуальність.

Як саме створюється ДБСТ йдеться в статтях 3-5 Про затвердження Положення Про дитячий будинок сімейного типу. Перш за все, на підставі заяви осіб, що виявили бажання створити такий будинок необхідно отримати дозвіл від районної держадміністрації. Далі на підставі цього рішення між батьками-вихователями та органом, що прийняв рішення про його створення, укладається угода. Згідно цієї угоди батькам-вихователям надається будинок, або багатокімнатна квартира, який/яка повинна бути укомплектована необхідними меблями, побутовою технікою та іншим необхідним обладнанням. Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування вважатися вихованцями ДБСТ до тих пір, поки їм виповниться 18 років. Тобто, якщо вихованцю виповнюється 18, а в сім'ї залишається менше ніж 5 прийомних дітей, то розглядається рішення або про поповнення будинку, або про його закриття та переведення дітей до інших будинків. Також дія угоди може припинитися у разі, коли батькам-вихователям або членам сім'ї, з якими вони

проживають на спільній житловій площі, у тому числі малолітнім та неповнолітнім дітям, діагностовано захворювання, які мають глибокі органічні ураження нервової системи, алкогольну та наркотичну залежність, хворі на СНІД, відкриту форму туберкульозу, психотичні розлади, в яких офіційно зареєстровані асоціальні прояви, нахили до насильства[20, ст. 4, п. 3]. Серед причин припинення функціонування ДБСТ виділяють і такі як:

- несприятливі умови для виховання та спільного проживання дітей (важка хвороба батьків-вихователів, відсутність взаєморозуміння з дітьми, конфліктні стосунки між дітьми, невиконання батьками-вихователями обов'язків щодо належного виховання, розвитку та утримання дітей),

- повернення вихованців рідним батькам (опікуну, піклувальнику, усиновителю),

- за згодою сторін, з інших причин, передбачених угодою, та за рішенням суду[20, ст. 4, п. 2].

Щодо влаштування дітей до ДБСТ, то воно має відбуватися поступово задля того, щоб не було занадто великого навантаження на батьків та психологічних травм у дітей. За законом цей термін визначається як 12 місяців[20, ст. 13].

Важливим фактором є вік батьків. Підбір вихованців відбувається таким чином, щоб на момент виходу батьків-вихователів на пенсію всі діти були випущені з ДБСТ. Береться вік молодшого з батьків. Є виключення в разі яких ДБСТ існують після виходу батьків-вихователів на пенсію, проте згідно закону термін подовження існування має бути не більшим ніж на 5 років.

Перед тим, як влаштувати дитину до ДБСТ органу опіки та піклування необхідно надати такі документи для батьків-вихователів:

- рішення органу опіки і піклування про направлення дитини на виховання та спільне проживання у дитячому будинку сімейного типу;

- свідоцтво про народження дитини;

- медичну довідку про стан здоров'я або витяг з історії розвитку дитини;

- довідку (атестат) про освіту або висновок психолого-медико-педагогічної консультації про рівень розвитку дитини;

- документи про батьків або осіб, які їх замінюють (свідоцтво про смерть, вирок або рішення суду, довідка про хворобу, розшук батьків та інші документи, що підтверджують відсутність батьків або неможливість виховання ними своїх дітей);

- довідку про наявність та місцезнаходження братів і сестер чи інших близьких родичів дитини;

- опис належного дитині майна, у тому числі житла, та відомості про осіб, які відповідають за його збереження;

- пенсійну книжку на дітей, які одержують пенсію, копію ухвали суду про стягнення аліментів[20, ст. 12].

Якщо дитина вже влаштовується в ДБСТ, а певних документів ще не має, то місцева служба у справах дітей зобов'язана їх надати протягом 2х місяців.

Щодо батьків-вихователів, то ними теж може стати далеко не кожен. Держава ретельно відбирає кандидатів. Є перелік людей, які апріорі не можуть бути вихователями ДБСТ. Вони визначені статтею 17 Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу:

- особи, визнані у встановленому порядку недієздатними або обмежено дієздатними;
- особи, позбавлені батьківських прав;
- особи, які були усиновлювачами, опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями іншої дитини, але усиновлення було скасовано або визнано недійсним, опіку, піклування чи діяльність прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу було припинено з їх вини;
- особи, які за станом здоров'я не можуть виконувати обов'язки щодо виховання дітей (інваліди I і II групи, які за висновком медико-соціальної експертної комісії потребують стороннього

догляду, особи, в яких офіційно зареєстровані асоціальні прояви, нахили до насильства);

- особи, які перебувають на обліку або на лікуванні у психоневрологічному чи наркологічному диспансері;
- особи, які зловживають спиртними напоями або наркотичними засобами;
- особи, які страждають на хвороби, перелік яких затверджений МОЗ щодо осіб, які не можуть бути усиновлювачами;
- особи, які були засуджені за злочини проти життя і здоров'я, волі, честі та гідності, статевої свободи та статевої недоторканості особи, проти громадської безпеки, громадського порядку та моральності, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також за злочини, передбачені статтями 148, 150, 150-1, 164, 166, 167, 169, 181, 187, 324 і 442 Кримінального кодексу України, або мають непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення інших злочинів;
- особи, які не мають постійного місця проживання та постійного заробітку (доходу) [20, ст. 17].

Кандидатам у батьки-вихователі необхідно подати до органу, який приймає рішення про створення дитячого будинку сімейного типу, такі документи:

- довідку про склад сім'ї (форма 3);
- копію свідоцтва про шлюб (для подружжя);
- довідку про проходження курсу підготовки і рекомендацію центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді щодо включення їх у банк даних про сім'ї потенційних усиновителів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів;
- копії паспортів;

- довідку про доходи за останні шість місяців або копію декларації про доходи, засвідчену в установленому порядку;
- довідку про стан свого здоров'я та осіб, які проживають разом з ними;
- письмову згоду всіх повнолітніх членів сім'ї, які проживають разом з кандидатами у батьки-вихователі, якщо останні вирішили створити дитячий будинок сімейного типу на власній житловій площі, засвідчену нотаріально[20, ст. 18].

Бути вихователем в ДБСТ занадто складна справа, адже це відповідальність за життя, здоров'я дітей та їх розвиток. І тому виявити бажання та подати документи до органу недостатньо. Обов'язковою умовою є проходження курсу підготовки (раз на 2 роки) проведення якого забезпечують соціальні служби області.

Фінансуються ДБСТ державою. Розмір державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, становить два прожиткових мінімуми для дітей відповідного віку[20, ст. 24].

Звичайно, у таких будинків можуть бути і меценати. Наприклад, в Чернігівській області, в селі Піски функціонує ДБСТ в якому батьками є іноземці – шведи. Часто вони шукають допомоги з-за кордону. І знаходять. Майже у кожної дитини є меценат, який виділяє кошти на її розвиток.

Що стосується поділу обов'язків в сім'ї, то один з батьків (зазвичай, це чоловік) працює. Інший постійно вдома займається господарством та вихованням дітей. Батьки змалечку намагаються залучати дітей до праці, що безумовно позитивно впливає на їх виховання.

2.4. Державні заклади виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

Згідно статті 1 Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, цими закладами називають навчальні заклади, що забезпечують дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, умови для проживання, різнобічного розвитку, виховання, здобуття освіти, професійної орієнтації та підготовки, готують дітей до самостійного життя[21, ст. 1].

Проте на ділі не все так радісно, як зазначає дана стаття. Умовами для проживання діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування дійсно забезпечуються. Але які ці умови? Переглянувши інтерв'ю, які беруть у дітей-вихованців інтернатів на задньому плані можна побачити жахливі ліжка, яким безліч років, з такою ж постільною білизною, яка змінюється дуже рідко, облізлі стіни, які останній раз зазнавали ремонтних робіт при їх будівництві тощо. Але як би це все жахливо не звучало, є й гірші речі, які відбуваються за стінами державних закладів. В деяких інтернатах позбавляють їжі за незначні провини, або ж навмисно провокують сиріт, щоб потім познущатися з них, наносять побої, принижують та фізично знущаються[58]. Насправді, таких закладів, в яких далеко не ідеальні вихователі, няньки та інших персонал досить багато. Без того зляканих та відчужених від нормального світу дітей взагалі заганяють в глухий кут. Їм немає до кого звернутися.

Щодо розвитку дітей, що проживають в інтернаті, то з їхніми особливостями психічного стану взагалі необхідний спеціальний підхід, за допомогою якого дитину вдалося б поступово врятувати від замкненості, боязні спілкування з людьми, всього нового тощо. Але максимум, який діти можуть взяти з інтернатів – середня загальна освіта. Проте, багато закладів не можуть собі дозволити придбати комп'ютери для навчання дітей, що не відвідують звичайні школи в яких дане обладнання є та інше. Розвиватися як індивідуальність, розвивати свої таланти в даних закладах майже неможливо.

Неможливо так само як і готуватися до дорослого та самостійного життя. Адже, як свідчать статистичні дані, серед тюремних в'язнів переважна більшість – випускники інтернатів[54].

Інтернатні заклади бувають п'ятьох типів:

- дитячий будинок - навчальний заклад, який забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку;

- загальноосвітня школа-інтернат - навчальний заклад, що забезпечує виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- спеціалізована школа-інтернат I-III ступенів - навчальний заклад з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів, що забезпечує виховання, навчання та соціальну адаптацію обдарованих дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів - навчальний заклад для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку;

- загальноосвітня санаторна школа-інтернат I-III ступенів - навчальний заклад з відповідним профілем для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують тривалого лікування[21, ст. 2.1].

Трапляються випадки, коли батьки, особливо котрі проживають в сільській місцевості, віддають рідних дітей на виховання в інтернати, так як у них самих немає коштів/часу/можливості/бажання виховувати їх. І держава витрачає кошти на дитину, в якій живі та здорові батьки, проте в сім'ї якої певні негаразди. І замість того, щоб спрямувати свою політику на те, щоб допомогти цим сім'ям, держава потім витрачає в рази більше на виховання цієї дитини.

Життя дитини в інтернаті має безліч негативних наслідків для неї. Дитина-сирота або та, що позбавлена батьківського піклування ізольована від

всього, що відбувається за межами закладу. Спілкування з родичами, близькими – це завжди позитивні та теплі емоції для дитини, яких вона позбавлена, виховуючись там. Вище уже були згадані випадки фізичного, психологічного насильства над дітьми, що безумовно залякують дитину та в майбутньому не дозволяють їй довіряти оточуючим та змушують чекати від них найгіршого.

Висновки до другого розділу

В даному розділі було розглянуто способи виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Проаналізувавши всі можливі варіанти, все ж таки, можна зробити висновок, що сім'я для дитини – це незамінна складова її виховання, зростання та розвитку. Для дитини вкрай важливо відчувати себе захищеною, потрібною та коханою. Отже, перш за все, політика держави має бути спрямована на збереження сім'ї та допомогу їй в життєвих труднощах. Це буде коштувати державі набагато менше ніж виховання дитини в закладі інтернатного типу або іншому закладі.

Проте на даний момент крім проблеми виникнення соціального сирітства виникає ще одна проблема – виховання вже існуючих сиріт. Як вже зазначалося, усиновлення – це найкраща форма виховання дітей, які залишилися без батьків. В цьому випадку, дитина втрачає свій статус сироти і стає повноправним членом родини. Як показує практика, частіше за все українці всиновлюють саме немовлят. І дуже рідко дітей старших за 7 років. А в ситуації з іноземними усиновителями все відбувається навпаки. Вони воліють до старших дітей. На другому місці опиняються прийомні сім'ї. Дитина виховується в родині, серед братів та сестер, отримує необхідну увагу та родинне тепло. Розвиваються такі діти переважно швидко. Проте, звичайно, все залежить від того в якому віці і звідки потрапила дитина до прийомної сім'ї.

Ще однією вдалою формою вважається дитячий будинок сімейного типу. Дітей там виховується дещо більше, ніж в прийомній сім'ї, але тим не менш, у дитини є батьки, які приділяють їй увагу, навчають, готують до самостійного життя. І ще одна форма виховання дітей-сиріт та дітей, що позбавлені батьківського піклування – заклади інтернатного типу, з якими потрібно боротися та намагатися максимально відмовитися від такої форми виховання дітей. Відразу це зробити неможливо, тому необхідно реформувати ці заклади, щоб вони були придатні для нормального життя та розвитку дітей. Деякі з дитячих будинків мають багато спонсорів і тому умови в яких живуть діти максимально для них комфортні. Але деякі інтернати, особливо які знаходяться в невеликих містах, селищах міського типу, або селах, перебувають в жахливому стані.

В багатьох інтернатах вихователі дозволяють собі знущатись над дітьми за незначні провини або без ніякої на те причини. Цей момент також потребує уваги та змін.

РОЗДІЛ 3. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Охорона працівників є важливою та необхідною складовою будь-якого робочого процесу. Існує безліч видів трудової діяльності, і кожен з них по-різному заподіює шкоду здоров'ю та працездатності людини.

Робота вихователя в дитячому будинку – важка психологічна праця, що потребує необхідних знань, навиків, психологічної підготовки та інше. Взагалі будь-яка форма виховання дітей-сиріт чи дітей, позбавлених батьківського піклування передбачає велику відповідальність за життя і здоров'я вихованців. Звичайно, чим менша кількість дітей, тим легше сконцентруватися на кожному з них. Отже, прийомним батькам найлегше (так як в такій сім'ї може виховуватися максимум 5 дітей, включаючи рідних), батькам-вихователям із дитячих будинків сімейного типу важче (в них виховується максимум 10 дітей) і вихователям інтернатних закладів найважче (так як іноді зустрічається навіть більше 30 дітей в одному закладі).

В цілому, охорона праці в закладах інтернатного типу включає в себе такі складові як:

- збереження здоров'я та життя в процесі праці та навчання;
- організація безпечного відпочинку;
- дотримання санітарно-гігієнічних норм;
- розробка заходів проти пожежного режиму і електробезпеки.

За безпеку кожного з дітей відповідає вихователь або ж прийомні батьки. Проте важливим моментом є не лише безпека дітей, а й фізичне та психологічне здоров'я вихователів.

Бути батьком чи матір'ю, навіть прийомними, – робота цілодобова. Інша ситуація в притулках, дитячих будинках тощо, де сиріт більше ніж десять чоловік. Це велике навантаження на психіку вихователів. Тому існують особливості їх роботи.

В свою чергу, так як вихователі несуть відповідальність за дітей , так само керівник закладу має нести відповідальність за охорону праці та безпеку всіх робітників.

3.1. Особливості роботи та охорона праці працівників інтернатних закладів

Задля поліпшення стану охорони праці в дитячих будинках-інтернатах у квітні 2014 року було проведено перевірку стану охорони праці. Було впроваджено системи управління охороною праці та створено служби з охорони праці та комісії, які перевіряли знання керівників закладів, що в свою чергу інструктують підлеглих. Директори інтернатних закладів проходили перевірку знань з охорони праці в спеціально призначених закладах.

В свою чергу, керівники закладів при прийнятті на роботу спеціаліста мають перевіряти його на знання з охорони праці, які ті отримали під час попереднього інструктажу. Інструктаж серед працівників закладів має проводитися раз на рік.

Для поліпшення рівня охорони праці в будинках-інтернатах розроблено "Комплексні заходи щодо досягнення встановлених нормативів безпеки, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму".

Праця в дитячому будинку за наказом про норми трудового часу вважається шкідливою[12, ст. 1.1]. Тобто з часом, вона передбачає виникнення синдрому професійного вигорання у вихователя. Робота з дітьми – не легка, а з дітьми, що не мають батьків – в рази важча.

Отже, спеціалісти в цій справі мають деякі «привілегії», що закріплені в законодавстві. Тривалість роботи на тиждень не повинні перевищувати 36 годин[12]. Крім звичайної відпустки тривалістю 24 календарні дні надається ще додаткова тривалістю 25 календарних днів. Проте іноді у працівників все ж

таки виникає синдром професійного вигорання, через внутрішній конфлікт між вимогами з боку організації і реальними можливостями працівника.

На сьогодні виділяють три підходи до визначення синдрому «професійного вигорання».

Перший підхід «професійне вигорання» як стан фізичного, психічного і передусім емоційного виснаження, викликаного довготривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування. «Професійне вигорання» в даному випадку вживається як синдром «хронічної втоми».

Другий підхід включає в себе емоційне виснаження та погіршення відношення до інших, так звану деперсоналізацію, яка проявляється іноді і по відношенню до самого себе.

Найчастіше зустрічається третій підхід, що включає в себе емоційне виснаження, деперсоналізацію та негативну оцінку себе та своїх дій, досягнень тощо[47].

Згідно цих видів синдромів виділяють три групи симптомів «професійного вигорання» [47].

Перша група: постійна втома, навіть після сну, емоційне виснаження, відсутність реакції на зовнішнє середовище та події, що там відбуваються, слабкість, головний біль, безсоння тощо.

Друга група: байдужість, депресія, підвищена дратівливість на незначні негаразди; часті нервові зриви, постійне переживання негативних емоцій, для яких у зовнішній ситуації немає причин, постійна тривожність тощо.

Третя група: відчуття, того що робота все важча співробітник збільшує або скорочує час роботи, невиконання важливих, пріоритетних завдань і «зациклення» на дрібних деталях, підвищення неадекватної критичності; зловживання алкоголем тощо[47].

Існує безліч діагностик професійного вигорання. Головне – вчасно виявити проблему та надати допомогу працівникові, так як від його здоров'я залежить безпека вихованців.

3.2. Особливості організації безпеки у інтернатних закладах

Відмінність у вихованні дітей в прийомних сім'ях або дитячих будинках сімейного типу та інтернатних закладів в кількості дітей. Слідкувати за однією дитиною іноді дуже важко. А якщо цих дітей більше десяти, то виникає велика напруга на працівника закладу. Тому в закладах має бути хоча б два вихователя на десять дітей. Вихователь в дитячому будинку має не тільки виконувати свій прямий обов'язок виховання, але й стежити за здоров'ям та безпекою дітей.

- Він (вихователь) має забезпечувати правильне виховання дітей, не залишаючи їх одних, перевіряти стан кімнат, туалету та інших приміщень для дітей. При виявленні певних несправностей, повинен повідомляти про це;
- вихователь повинен ознайомити дітей з правилами безпеки на вулиці, правилами безпеки в побуті, протипожежною безпекою тощо;
- має дотримуватися дресс-коду (не носити взуття на підборах та не чіпляти на одяг елементи декору з гострими елементами);
- слідкувати за станом посуду (надбиті та надщерблені тарілки, чашки необхідно викидати);
- слідкувати за тим, щоб кожна дитина мала свої засоби гігієни (зубна щітка, полотенце та гребінець);
- в літній період необхідно слідкувати за тим, щоб діти не їли ягоди з вулиці;
- слідкувати за тим, щоб в жарку погоду діти виходили на вулицю в головних уборах;
- якщо дитина отримала травму – відразу ж повідомити керівникові закладу та визвати необхідну службу.

Проте бувають і непередбачувані ситуації, до яких мають бути підготовлені як вихователі так і діти. Частіше за все цими надзвичайними

ситуаціями є пожежі та проблеми з електроустаткуванням. Для цього працівники закладу повинні знати елементарні правила електробезпеки та подбати про те, щоб вихованці інтернату теж були з ними ознайомлені. Вихователям також не можна самотійно намагатися усувати несправності, виконувати будь-які дії в розподільному щиті тощо. Для цього необхідно викликати робітника по ремонту і обслуговуванню електроустаткування та електромереж. Також обов'язково всі вихователі та працівники обслуговування закладу мають знати правила пожежної безпеки, уміти користуватися засобами пожежогасіння в разі її виникнення. Кожне приміщення повинне бути обладнаним первинними засобами пожежогасіння, які повинні бути в справному стані і готовності до дій. Працівники повинні стежити, щоб проходи до місць приміщення пожежного інвентарю та обладнання були вільними для руху, а пожежна сигналізація доступною і справною.

Першочерговим обов'язком кожного працівника школи є врятування власного життя і життя дітей під час пожежі.

Керівник закладу, викладацький і обслуговуючий персонал у разі виникнення пожежі зобов'язані:

Відразу ж повідомити про пожежу у найближчу пожежну частину за телефоном 101.

Одночасно з цим вжити заходи щодо евакуації дітей з приміщень (дітей молодшого віку евакуюють у першу чергу).

Евакуацію дітей необхідно починати з приміщення, де виникла пожежа, а також з приміщень, яким загрожує небезпека поширення пожежі. Також треба не забувати про заходи, які б не поширювали паніку серед дітей. Поки не приїхали пожежники, необхідно намагатися ліквідувати вогонь своїми силами.

Після появи вогнегасників їм необхідно надати інформацію щодо Для зустрічі викликаної пожежної команди черговий оперативної зміни виділяє особу, яка повинна інформувати начальника прибулої пожежної команди про таке:

- чи всі діти евакуйовані з палаючого або задимленого приміщення;
- в яких приміщеннях ще залишились діти;
- які приміщення охоплені вогнем і куди вогонь поширюється;
- про місця зберігання легкозаймистих речовин, які знаходяться в безпосередній близькості від палаючого приміщення;
- яке найбільш цінне майно та обладнання необхідно евакуювати в першу чергу силами шкільної ДПД.

Щодо інших аварійних ситуацій, то необхідно негайно повідомити керівництво закладу та виконати такі дії:

- у разі відключення електроенергії терміново вимкнути все електрообладнання, яке знаходилося в роботі;
- у разі аварії в системі водопостачання чи каналізації необхідно терміново сповістити слюсаря-сантехніка або іншого працівника відповідно з наказом;
- у разі травмування працівника закладу або дитини (учня, вихованця) необхідно надати їм першу долікарську допомогу і якнайшвидше відправити потерпілого до медпункту школи або автомашиною швидкої медичної допомоги до ЦРЛ, про що сповістити безпосередньо керівника і службу охорони праці[55].

Отже, безпека в таких закладах вкрай важлива. Проте, як і скрізь, якщо дотримуватися правил безпеки вихователям та ознайомити вихованців з ними, то ймовірність нещасного випадку буде мінімальною.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши різноманітні праці вітчизняних соціологів, психологів, нормативно-правові акти та закони можна зробити певні висновки щодо проблематики соціального сирітства в Україні. Отже, це питання, на жаль, на сьогоднішній день залишається відкритим. Соціальна політика держави ніколи не приділяла достатньо уваги цій проблемі, хоча вона є більш ніж небезпечною для суспільства. Адже зі статистичних даних можна помітити, що надзвичайно великий відсоток випускників інтернатних закладів після досягнення ними повноліття зазнають не кращого майбутнього. Кожен третій потрапляє до в'язниці, а кожна четверта дівчина займається проституцією. Лише в 2012 році вийшов Указ Президента України «Про національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» спрямована на усунення проблеми соціального сирітства. В даному указі безліч завдань, які необхідно виконати для зменшення кількості соціальних сиріт в Україні, проте чи дієвими вони є можна тільки сподіватися, тому що на сьогоднішній день значних змін в цій сфері не відбулося.

Але чому ж в Україні 80% всіх сиріт є сиротами при живих батьках? Проаналізувавши різноманітні джерела, можна сказати, що причинами тому є нестабільність в країні, як політична так і економічна. Багато молодих батьків прагнуть заробляти гроші за кордоном та розуміють, що поквапилися з сімейним життям. Через це діти лишаються у бабусь/дідусів, яким важко доглядати за дитиною, які не мають здоров'я або змоги повноцінно виховувати маля. Звичайно ж, поширеною причиною перебування дитини в притулку або в інтернаті є асоціальна поведінка батьків, які страждають від алкоголізму та наркоманії, б'ють своїх дітей, змушують знаходити для них гроші, іноді здійснюють сексуальне насилля тощо. З цих та інших причин можуть позбавити батьківських прав, і дитина в результаті теж опиняється в притулку. Нещодавні події на сході України теж не залишаться без змін. Це важкий для України час, в результаті якого буде величезна кількість дітей-сиріт (як

біологічних так і соціальних) чії батьки загинули під час бойових дій в АТО, виїздили з країни залишивши дітей або навпаки лишилися в небезпечній зоні, а дітей відправили до родичів або в притулки інших областей. Саме після цього активізувалися благодійні фонди, в багатьох з яких допомога дітям займає на перше місце. Фонди роблять великий внесок в суспільне життя маленьких українців. Багато фондів спеціалізуються лише на дітях-сиротах або ж хворих дітях. Проте перевага надається завжди дитині, у якої немає батьків, так як їй більше немає кому допомогти. Завдяки програмам в деяких містах навіть скоротилася кількість дітей в інтернатах – багатьом дітям було знайдено родини.

Проте, умови, в яких живуть діти, котрим родини не знайшлося – по справжньому жахливі.

Дитина може опинитися без опіки батьків в будь-якому віці. Діти від народження до трьох років потрапляють в будинок дитини, діяльність яких регулює Типове положення про будинок дитини. На неї оформлюється облікова книжка з усією відомою інформацією, яку можуть переглянути усиновлювачі або опікуни. Якщо дитину з будинку дитини не забрали до сім'ї, то вона по досягненню трирічного віку потрапляє до закладів інтренатного типу (дитячого будинку), що не є позитивним для її розвитку та виховання, так як саме на початку життя у дитини формуються її світогляд. Отже, дуже важливо, щоб діти, які потрапили з самого народження до будинку дитини, були як мінімум були взяті до ДБСТ або прийомної сім'ї, максимум – усиновлені. У цьому випадку діти не відчують на собі нестачу батьківської уваги та любові, так як перебуваючи в таких закладах, у вихователів елементарно не вистачає часу на те, щоб приділити увагу кожній дитині. Також діти між собою дуже часто ворогують, цим самим відгороджуючи себе від оточуючого світу, який не буде налаштований настільки негативно за стінами інтернату.

Хлопцям та дівчатам з неблагополучних сімей в рази важче адаптуватися в соціумі. Вихователям та прийомним батькам також набагато важче спілкуватися з такими дітьми, так як їх картина світу вже сформована. Вони

прийняли такий самий асоціальний спосіб життя, як і їх батьки та вважають це абсолютно нормальним та природнім. Для того щоб змінити їхню свідомість потрібен не один рік плідної роботи з психологами, соціальними працівниками тощо.

Якщо дитина потрапляє до прийомної сім'ї, де може виховуватися максимум 5 дітей (включаючи рідних). Звичайно, для дітей-сиріт або дітей, що позбавлені батьківського піклування – це позитивна форма виховання, так як вони мають батьків, більше можливостей розвиватися, готуватися до самостійного життя, займатися в різноманітних «кружках» тощо. По виповненню повноліття дитина має звільнити дім та влаштуватися самостійно. Аналогічна ситуація з ДБСТ. Кількість дітей в ньому не має перевищувати 10 осіб. За бажанням батьків та належними умовами будинку може бути більше ніж 10 дітей, проте тоді ця форма втрачає свою значимість та позитивні елементи.

Щодо інтернатних закладів – це найгірша форма виховання дітей. Вона не є ефективною, а навпаки, приносить лише шкоду. Щоб утримувати дітей в дитячих будинках державою витрачається більше двох мільйонів гривень на рік. Плюс до цього благодійні фонди, меценати, бізнесмени тощо також допомагають дитячим будинкам. Проте часто ці гроші не доходять до цілі.

Один з випускників дитячого будинку в інтерв'ю зазначав, що допомога інтернатам – велика помилка людей. Так як тим самим вони підтримують цю форму виховання, в той час, як вона має бути викорінена. Також він наполягав на тому, щоб люди, які б хотіли допомогти дітям, що лишилися без батьків, краще це зробити, допомігши прийомним сім'ям або дитячим будинкам сімейного типу. Так як вони цього потребують не менше.

Отже, в першу чергу політиці держави потрібно спрямувати свої зусилля на те, щоб усунути причини соціального сирітства: стабілізувати економіку та політичну ситуацію в країні, підтримувати сім'ї, що тільки утворилися та допомагати їм за потреби, надати робочі місця тощо. По-друге, необхідно намагатися змінити основну форму виховання дітей, що зараз існує – інтернатні

заклади. Шляхом реорганізації необхідно якомога найшвидше знаходити сім'ї для дітей, особливо для зовсім маленьких (до року). Інші діти, що зростали в неблагополучних сім'ях, потребують допомоги лікарів, психологів, соціальних робітників для успішної (наскільки це можливо) інтеграції в соціум. Адже згідно статистичних даних, більша половина випускників інтернатних закладів знаходяться у в'язниці або ж ведуть асоціальний спосіб життя, який вони змушені були спостерігати протягом дитячих років.

Ця проблема є більш ніж важливою та потребує вирішення, адже діти – це майбутнє нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Всесвітня декларація про забезпечення виживання захисту і розвитку дітей : міжнародний документ від 30 вер. 1990 р. [Електронний ресурс] : за станом на 30 вер. 1990 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_075/page.

2. Декларація прав дитини : резолюція 1386 (XIV) Генеральної асамблеї ООН від 20 лист. 1959 р. [Електронний ресурс] : за станом на 20 лист. 1959 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_384.

3. Декларація про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : декларація № 2859 (XII) від 15 груд. 1992 р. [Електронний ресурс] : за станом на 03 бер. 2006 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>.

4. Європейська конвенція про здійснення прав дітей : міжнародний документ від 25 січ. 1996 р. [Електронний ресурс] : за станом на 03 серп. 2006 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_135.

5. Європейська конвенція про усиновлення дітей : міжнародний документ від 27 лист. 2008 р. [Електронний ресурс] : за станом на 15 лют. 2011 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a17.

6. Закон України про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон № 5073-VI від 05 лип. 2012 р. [Електронний ресурс] : за станом на 26 вер. 2014 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.

7. Закон України про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон № 2342-IV від 13 січ. 2005 р. [Електронний ресурс] : за станом на

02 бер. 2014 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

8. Закон України про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон № 20/95-ВР від 24 січ. 1995 р. [Електронний ресурс] : за станом на 26 жов. 2014 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/20/95-%D0%B2%D1%80>.

9. Закон України про освіту : Закон № 1060-ХІІ від 23 трав. 1991 р. [Електронний ресурс] : за станом на 01 січ. 2015 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

10. Закон України про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон № 2623-ІV від 02 черв. 2005 р. [Електронний ресурс] : за станом на 08 трав. 2014 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.

11. Закон України про охорону дитинства : Закон № 2402-ІІІ від 26 квіт. 2001 р. [Електронний ресурс] : за станом на 01 січ. 2015 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

12. Закон України про охорону праці: Закон № 2694-ХІІ від 14.10.1992. [Електронний ресурс]: за станом на 05.04.2015 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.

13. Закон України про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні : Закон № 2998-ХІІ від 05 лют. 1993 р. [Електронний ресурс] : за станом на 01 січ. 2015 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>.

14. Конвенція про захист дітей та співробітництво з питань міждержавного усиновлення : міжнародний документ від 29 трав. 1993 р. [Електронний ресурс] : за станом на 29 трав. 1993 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_365.

15. Конвенція про права дитини : міжнародний документ від 20 лист. 1989 р. [Електронний ресурс] : за станом на 01 лют. 2000 р. / Верховна

Рада України. — Режим доступу до документа :
http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

16. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей : міжнародний документ від 25 жов. 1980 р. [Електронний ресурс] : за станом на 29 квіт. 2011 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_188.

17. Конституція України : Закон № 254к/96-ВР від 28 черв. 1996 р. [Електронний ресурс] : за станом на 15 трав. 2014 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа :
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

18. Національна програма «Діти України» : Програма № 63/96 від 18 січ. 1996 р. [Електронний ресурс] : за станом на 18 січ. 1996 р. / Президент України. — Режим доступу до документа :
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/63/96>.

19. Питання центру по усиновленню дітей при міністерстві освіти України : Постанова № 380 від 30 бер. 1996 р. [Електронний ресурс] : за станом на 01 квіт. 2006 р. / Кабінет Міністрів України. — Режим доступу до документа : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/380-96-%D0%BF>.

20. Положення про дитячий будинок сімейного типу : Положення № 564 від 26 квіт. 2002 р. [Електронний ресурс] : за станом на 01 черв. 2012 р. / МОНМС України. — Режим доступу до документа :
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF>.

21. Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування сім'ю : Положення № 995/557 від 10 вер. 2012 р. [Електронний ресурс] : за станом на 10 вер. 2012 р. / МОНМС України. — Режим доступу до документа :
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12>.

22. Постанова Кабінету Міністрів України про поліпшення виховання, навчання, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : Постанова № 226 від

05 квіт. 1994 р. [Електронний ресурс] : за станом на 28 сер. 2008 р. / Кабінет Міністрів України. — Режим доступу до документа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/226-94-%D0%BF>.

23. Постанова про затвердження Положення про прийомну сім'ю : Постанова № 565 від 26 квіт. 2002 р. [Електронний ресурс] : за станом на 01 черв. 2012 р. / Кабінет Міністрів України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF>.

24. Постанова про реалізацію Конвенції ООН про права дитини, Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей, Національної програми «Діти України» та підготовку щорічної державної доповіді про становище дітей в Україні : Постанова № 767 від 20 лип. 1996 р. [Електронний ресурс] : за станом на 03 серп. 2000 р. / Кабінет Міністрів України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/767-96-%D0%BF>.

25. Сімейний кодекс України : Закон № 2947-III від 10 січ. 2002 р. [Електронний ресурс] : за станом на 26 жов. 2014 р. / Верховна Рада України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

26. Типове положення про будинок дитини : Положення № 123 від 18 трав. 1998 р. [Електронний ресурс] : за станом на 21 квіт. 2006 р. / МОЗ України. — Режим доступу до документа : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0372-98>.

27. Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей : Положення № 565 від 09 черв. 1997 р. [Електронний ресурс] : за станом на 01 черв. 2012 р. / Кабінет Міністрів України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-97-%D0%BF>.

28. Указ Президента України про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року : Стратегія № 609/2012 від 22 жов. 2012 р. [Електронний ресурс] : за станом на 22 жов. 2012 р. / Президент України. — Режим доступу до документа : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.

29. Бардышевская М. К. Развитие привязанности у эмоционально депривированных детей / М. К. Бардышевская // Дефектология. — 2006. — №1. — С. 6—20.

30. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. / Безпалько О. В. — К. : Логос, 2003. — 134 с.

31. Бойко В.В. Энергия эмоций. — 2-е изд., доп. и перераб. / Бойко В.В. // — СПб.: Питер, 2004. — 474 с.

32. Гулина М. А. Психология социальной работы : учебник для вузов. 2-ое изд. / Гулина М. А. — СПб. : Издательский дом "Питер", 2010. — 386 с.

33. Джон Боулби. Привязанность / Джон Боулби. — М. : Гардарики, 2003. — 480 с.

34. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист: збірник документів. Ч. II. — К. : АТ «Видавництво «Столиця», 1998. — 292 с.

35. Ежов И. В. Программа психологического обеспечения духовного развития личности Яснополянского детского дома / Ежов И. В. — К. : Ясная Поляна, 1997. — С. 56—62.

36. Енциклопедія освіти / [Акад. пед.. наук України; головний ред. В. Г. Кремін]. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.

37. Івлєва Т. М. Державна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Івлєва Т. М. // Матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю, Київ, 20-21 травня 2013 р. ; за заг. ред. д.держ.упр., проф. Н. В. Грицяк. — К. : СІТИ КИЇВ ПРІНТ, 2013. — 380 с.

38. Коваленко О.О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.03 / Коваленко Олена Олександрівна. — К. : НАН України; Інститут соціології, 2006. — 212 с.

39. Красножон Т. В. Соціальне сирітство в Україні як соціально-педагогічне явище / Красножон Т. В. // Вісник. — Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини. — 2009. — № 3. — 124 с.

40. Лукашевич М. П. Соціологія сім'ї : теорія і практика : навч. посібник. / Лукашевич М. П. — К. : ІПК ДСЗУ, 2012. — 186 с.

41. Методичні рекомендації «Профілактика професійного вигорання працівників соціальної сфери» /За загальною редакцією кандидата медичних наук М.Л.Авраменка – Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів – Л.: 2008. - 53 с.

42. Мигович І. І. Основи соціології / Мигович І. І. — Ужгород : Патент, 1996. — С. 19—20.

43. Минкова Е. А. Очерки. О развитии детей, оставшихся без родительского попечения / Минкова Е. А. — М. : ТОО «Симе», 1995. — 64 с.

44. Пеша І. В. Інформованість громадян України щодо причин та наслідків соціального сирітства / І. В. Пеша, Н. М. Комарова // Український соціум. — 2004.— №2 (4). — С. 40—51.

45. Прийомна сім'я: методика створення і соціального супроводу: наук.-метод. посіб. / [Г. М. Бевз, В. О. Кузьмінський, О. І. Нескучаєва та ін.]. — К. : Центр стратегічної підтримки, 2003. — 92 с.

46. Проведення комплексної оцінки потреб дитини в інтернатному закладі : за сприяння Представництва Дитячого Фонду ООН в Україні (ЮНІСЕФ) / [Ю. Алімова, О. Безпалько, І. Зверева, О. Карагодіна, А. Кукуруза, Г. Мозгова, І. Никонова, Г. Пилягіна, Г. Постолук, І. Черниш] ; за заг. ред. О. Карагодіної. — К. : Видавництво ПП «Март», 2006. — 130 с.

47. Профілактика професійного вигорання працівників соціальної сфери. Методичні рекомендації /За заг. ред. к. мед. н. М. Л. Авраменка. – Лютіж : Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів, 2008. – 53 с.

48. Сахаров А. Б. Правонарушение подростка и закон / Сахаров А. Б. — М. : Юридическая литература, 1967. — 216 с.

49. Соціальне становлення дитини у прийомній сім'ї: соціальний супровід: навч.-метод. посіб. / [Л. С. Волинець, А. Й. Капська, Н. М. Комарова, І. В. Пеша, Г. М. Бевз, Л. В. Волинська, О. О. Яременко] — К. : Український інститут соціальних досліджень, 2000. — 127 с.

50. Чернета С. Ю. Соціальне сирітство як соціально-правова проблема / Чернета С. Ю. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. — Чернігів, 2012. — Вип. 96. — С. 245—247.

51. Шахманова А. Ш. Воспитание детей-сирот дошкольного возраста / Шахманова А. Ш. ; [ред. Козлова С. А.]. — М. : Издательский центр «Академія», 2005.

52. Яремчук В. В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема // Вісник психології і педагогіки : збірник наук. праць. — Випуск 9. — К. : Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету ім. Бориса Грінченка, 2012.

53. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.unicef.org/ukraine/ukr>.

54. Діти Запоріжжя [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : http://deti.zp.ua/show_article.php?a_id=202050.

55. Знам'янська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-III ступенів [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://znam-school-internat.kirovedu.com/uk/site/instruktsiyi-z-op-ta-tb-d.html>.

56. Международная благотворительная организация «Сироты – наши дети» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://our-children.com.ua>.

57. Международный благотворительный фонд «Радонька» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://www.radonka.com.ua>.

58. Українська правда / Дитячі інтернати : пекло поруч з нами [Електронний ресурс]. — Режим доступу до статті : <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/09/8/5363124/?attempt=1>.

59. Фонд «Наш МИР» [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : <http://mirfund.org>.

60. Фонд Рината Ахметова [Электронный ресурс]. — Режим доступа до ресурсу : <http://www.fdu.org.ua>.